

Incipiunt capitula septimi libri

Septima pars continet de separatione coniugii ob causam carnalis fornicationis. De viro qui cum alterius uxore fornicatur, quod post mortem mariti non possit eam habere uxorem. De interfectoibus coniugum suarum. De fornicatione spirituali quod propterea licite dimittatur uxor. De reconciliatione coniugum. De sacramento coniugum quod debent facere viri mulieribus et mulieres viris suis quando reconcilientur. De subiectione quam debent uxores viris suis. Qua ratione non debet fieri coniugium inter parentes. De eo quod unus vir non potest duas commatres ducere unam post aliam. De eo qui cum filiola sua, aut cum commatre sua, aut qui filium suum baptizavit, aut cuius uxor filium suum baptizavit, aut cuius uxor filium aut privignum suum de sacro fonte levavit aut ad confirmationem tenuit, et ideo volunt separari. In quo ramusculo consanguinitatis possint coniugia fieri. De accusatione consanguinitatis, a quibus personis debet fieri. De sacramento quod debet fieri et quomodo debet fieri. De inquirenda parentela et de incestuoso discidio. De gradibus consanguinitatis recto et transverso ordine dispositis.

*Expliciunt capitula¹***Incipit septimus²**

¹ Incipiunt - capitula Tb; Septima pars – dispositis QeVm, om. AdBdBeCaCbDbEaLcLdLfLgLmLnMgOaObOcOdOePfPkPtPwRaSeSgSITcVoVpVqWc. Require in mg. Lf²

² Inc. sept. BdCaDbEaOaObOcOdOePfPwQe(*before capitula*)SgTc; Inc. liber sept. BeLcPkTbBrant; Inc. septima pars LgMgEgRaSlVmVpWc; Incipit pars Ln; Septima pars Ob mg.; Inc. septima Wc. Vo had no early rubric; at the head of fo. 149v in a later hand: Septima pars istius libri

1*¹De separatione coniugii ob causam carnalis fornicationis²*

Preceptum Domini³ est ut excepta causa fornicationis⁴ uxor a viro dimitti non debeat, et ideo quicumque⁵ secundum⁶ culpam criminis supradicti uxorem suam

¹ Ex decretis Gregorii iunioris add. Sl; cf 6.129 above

² De – forn. BeCaLnMg(mg)PwTbTcTd(mg.); i. De separatione – fornicationis in mg Bd; Ex concilio Toletano cap. octavo Db (cf ID); Incipit de -forn. Pt; De separatione ob causas caritatis Ra; om. OaPfTcVoVp; De – forn. Ex concilio Tolletano XII Brant. i in mg. Be²

³ Domini *CaMgPfTb; Dei Tc

⁴ causa forn. *TbTc; forn. causa BeCaMgOaPf

⁵ quicumque replaced by an erasure Od

⁶ secundum EaOaPtRaTbTcVmVoWc; non secundum BeCaLgMgObOcOdOe; sine Pf; nisi secundum Ra²; citra ID; extra Brant

quacunque occasione reliquerit⁷, quia quod Deus iunxit⁸ separare⁹ disposuit, tamdiu ab¹⁰ ecclesiastica communione privatus¹¹ et a cetu hominum¹² Christianorum maneat alienus quamdiu societatem relicte coniugis¹³ sinceriter amplectatur et foveat, ita tamen qui¹⁴ iam moniti¹⁵ a sacerdote semel et¹⁶ bis terque¹⁷ ut corrigerentur¹⁸, ad thori sue coniugis noluerint¹⁹ redire consortium, ipsi²⁰ suis meritis et palatine dignitatis officio separabuntur²¹, et insuper generose dignitatis testimonia quamdiu in culpa fuerint amissuri sunt²², quia carnem suam discidii cingulo²³ tradiderunt²⁴.

ID 8.329] +C 32 q 5 c 21

⁷ -iquerit CaMgPfTb; -inquit Tc

⁸ iunxit *BeMgPf; iuncxit Oa; coniunxit CaTbTcVo

⁹ Deus – separare] coniunxit sep. non Vo

¹⁰ ab *MgPfTbTc; om. Ca

¹¹ sit add. CaMg, est add. Pf, om. *BeOaTbTcVo

¹² hominum OaPfPwTbTcVo; omnium BeCaEgMgRa

¹³ ss Ra²

¹⁴ qui *OaPkTb; si BeCaPfPwRaVo; om. Mg; ut si Tc

¹⁵ iam moniti *BeCaEgPkPwRaTbTc; suam monitus Mg; iam monitus PfVo

¹⁶ et *MgPfTbTc; om. Ca

¹⁷ terque *CaMgPfTb; et ter Tc

¹⁸ -entur *BeCaTbTc; -etur MgPfVo

¹⁹ -erint *BeTbTc; -erit CaMgPfVo

²⁰ ipsi BeCaMgTbTc; ipse Mg²PfVo

²¹ -untur *BeCaTbTc; -itur MgPfVo

²² fuerint (-erit Ca)amissuri sunt *BeCaPwRaTbTc; fuerint amissurus est Mg; fuerit amissurus est PfVo

²³ cingulo CaMgPfTb; vinculo Tc

²⁴ -erunt *BeCaTbTc; -it MgPfVo

2

¹Ex dictis Augustini

Apostolus² Paulus dixit, His qui sunt in coniugio precipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere. Quod si discesserit manere inuuptam³ aut viro suo⁴ reconciliari. Potest enim fieri ut discedat ea causa qua⁵ Dominus permisit. Aut⁶ si femine licet virum⁷ dimittere etiam propter causam fornicationis, quid⁸ respondebimus de hoc quod dicit posterius, Et vir uxorem non dimittat? Quare non

¹ Ut dimissus aut dimissa ob causam fornicationis non nubat add. in mg. Ln²; Par causa est discedendi uxori et viro add. in mg Tc²

² Populus Oa

³ -tam *CaMgPfTc; -tos Tb

⁴ viro suo *CaMgPfTc; om. Tb

⁵ qua *MgTbVo; quam CaPfTc; om. Be

⁶ Aut *BeCaMgPfTbVo; At Pf²Tc

⁷ lic. vir. *BeCaTbTc; vir. lic. MgPfVo

⁸ quid *MgPfTbTc; qui Ca

addidit⁹, excepta causa fornicationis¹⁰, quod Dominus¹¹ permittit, nisi quia¹² similem formam vult intelligi, ut si dimiserit, quod causa fornicationis permittitur, maneat sine uxore aut reconcilietur uxori? Et post pauca. Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti, sed quia permisit, non¹³ iussit.

ID 8.208] C 32 q 7 c 3

⁹ addidit *CaPfTbTc; addit Mg

¹⁰ causa forn. *BeOaTbTc; forn. causa CaMgPfVo

¹¹ Dominus *MgPfTbTc; Deus Ca

¹² Deus *add.* Ca, *om.* *MgPfTbTc

¹³ etiam *add.* Tb, *om.* *CaMgPfTc

3

Hieronimus ad Oceanum de morte Fabiole¹

Precepit Dominus uxorem non debere dimitti excepta causa fornicationis², et si dimissa fuerit, manere innuptam. Quicquid viris precipitur, hoc consequenter redundat ad³ feminas. Neque enim adultera uxor dimittenda est et vir mechus tenendus.⁴ Item. Apud nos quod non licet feminis, eque non licet viris, et eadem servitus pari conditione censetur⁵.

ID 8.240] C 32 q 5 cc 19-20

¹ Fabiole *BeCaLcMgPfRaTbVo; Fibiole Oa; Fabiane TcWc; Fabiiole Vp. Pt *has insc.:* Ex dictis eiusdem

² causa forn. CaMgTbTc; forn. causa Pf

³ ad *CaMgPfTb; in Tc

⁴ Lc *ends cap. here*

⁵ censetur *MgPfTbTc; tenetur Ca

4

Augustinus de sermone Domini in monte¹

Dominus ad illud confirmandum ut non facile dimittatur uxor² solam fornicationis causam exceptit³. Ceteras vero universales⁴ molestias si que exstiterint, iubet pro fide coniugali et pro castitate fortiter sustineri, et mechum dicit etiam virum⁵ qui eam duxerit que soluta est a viro. Item. Fieri potest ut⁶ vir dimittat uxorem causa

¹ Aug. - monte *CaMgPfTb; Ieronimus – Fabiole (*cf c 3*) Pt; Ieronimus Tc

² dim. ux. *CaMgPfTb; ux. dim. Tc

³ -epit *CaMgPfTb; -ipit Tc

⁴ -sales *BeCaPfTb; -sas MgTc

⁵ et. vir. *BeMgOaTbTcVo; vir. et. CaPf

⁶ ut *MgPfTbTc; *om.* Ca

fornicationis quam Dominus exceptam esse voluerit⁷. Iam vero si nec illi nubere conceditur viro vivo⁸ a quo recessit, neque huic alteram ducere viva uxore quam dimisit, multo minus fas est illicita eum cum quibuslibet⁹ supra committere.

ID 8.237] +C 32 q 7 c 6, to est a viro; C 32 q 7 c 4 from Fieri to end

⁷ -erit PfTbVo; -uit BeCaMgTc

⁸ viro vivo *BeCaOaPfPwTcVo; vivo viro MgTb

⁹ quibusl- *CaPfTbTc; qual- Mg

5

¹Augustinus² de adulterinis coniugiis³, lib. II⁴

Licite⁵ dimittitur⁶ uxor ob causam fornicationis, sed manet vinculum prioris⁷. Propter quod fit reus adulterii dimissam⁸ qui duxerit⁹ etiam ob causam fornicationis. Sicut autem manente in se sacramento regenerationis, excommunicatur quisquis reus¹⁰ criminis nec illo¹¹ sacramento caret, etiam si nunquam reconcilietur Deo¹², ita manente in se vinculo, non caret coniugii sacramento etiam si nunquam reconcilietur viro¹³. Carebit autem¹⁴ si mortuus fuerit vir eius. Reus vero excommunicationis, ideo nunquam carebit regenerationis sacramento etiam¹⁵ non reconciliatus, quia nunquam moritur¹⁶.

ID 8.235c] C 32 q 7 c 2

¹ Inter separatos pro fornicatione manet vinculum coniugii et sacramentum *add. in mg.* Tc²

² Aug. *BeCaCbLdLfljLmMgPfTbTc; Idem Pf

³ ad. con.] adulterio coniugii Pt

⁴ lib. II *BeCaMgPf?TbTc; *om.* Lf

⁵ Lic. *BeCaMgPfPtTbTcVo²; Illicite Lm; Licet OaVo; Dicite Vq

⁶ *corr. fr.* -etur Mg

⁷ coniugii *add.* Tc, *om.* *CaCbLdLfljLmMgPfTb

⁸ *after corr.* Ca

⁹ dim. qui dux. *CaCbLdLfljLmMgPfTb; qui dux. dim. Tc

¹⁰ reus *Be²LmOaTb; reus est BeCaDbLdLflMgPfTcVo; est reus CbLj

¹¹ illo *BeCaDbLdLfljMgTc; ullo CbLmOaPfTbVo

¹² *corr. fr.* viro Ca

¹³ ita manente in - viro *CaMgPfTbTc; *om.* Lf

¹⁴ autem *CaCbLdLfljLmMgPfTb; enim Tc

¹⁵ etiam *CaCbLdLfljLmMgPfTb; et Tc

¹⁶ Deus *add.* LgMgRaTcVpWd, Deus, cui est copulatus in baptismo *add. Brant, om.*

*BeCaCbDbLdLfljLmOaObOcOdOePfPtPwSgTbVmVoWc

6

Augustinus¹ de bono coniugali

Interveniente divortio non aboletur confederatio nuptialis, ita ut sibi² coniuges sint etiam separati³. Cum illis autem adulterium committant⁴ quibus fuerint⁵ etiam post suum repudium copulati. Nec tamen nisi in civitate Dei⁶ nostri⁷, in monte sancto eius, talis est causa⁸ cum uxore. Ceterum aliter se habere iura gentium⁹ quis ignoret? Ubi interposito repudio, et illa cui voluerit nubet, et ille quam voluerit ducit¹⁰. Item. A viro vivo¹¹ in alterius transire¹² connubium nec tunc licuit, nec nunc licet, nec unquam licebit. Apostatare quippe ab uno Deo¹³ et ire in alterius¹⁴ adulterinam¹⁵ superstitionem, semper est malum.

ID 8.9 to voluerit ducit, 8.235 b, which has Interveniente - repudium copulati, then A viro vivo - end]
C 32 q 7 c 1 to repudium copulati only

¹ Aug. CaMgTbTc; Idem Pf

² sibi *CaMgPkTbVo; si *and lac.* Pf; *om.* Tc

³ sint et. sep. *BeMgPfTcVo; sint insep. Ca; et. sint sep. Tb

⁴ -ant *CaMgPfTb; ? Pf²; -unt Tc

⁵ fuerint *CaMgPfTb; fiunt Tc

⁶ Dei *CaMgPwTbVo; Domini BePfPk; Domini Dei Tc

⁷ *om.* Be

⁸ *ss* Mg

⁹ gentium BeCaMgOaPfPkPwRaTb; gentilium *Tc

¹⁰ -it *PfVo; -et BeCaMgRaTbTc

¹¹ viro vivo *CaMgPfTb; vivo viro Tc

¹² *obsc. corr.* Tc

¹³ Apostatare quippe ab uno Deo *CaMgPfTb; Apostate ex uno Tc

¹⁴ *ab add.* Ca

¹⁵ -inam *CaMgPfTb; -ina Tc

7

¹Hieronimus

Ait² Dominus in Evangelio, Quicumque dimiserit uxorem nisi ob fornicationem³ et aliam duxerit, mechatur; et qui dimissam⁴ duxerit, mechatur. Sola fornicatio est que uxoris vincit⁵ affectum, immo⁶ cum illa unam carnem in aliam diviserit, et se fornicatione separaverit a marito, non debet teneri, ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente scriptura, Qui adulteram tenet, stultus et impius est.

¹ Qui tenet adulteram stultus est *add. in mg.* Tc²

² Dixit PkVp

³ fornicationem *CaMgPfTb; causam fornicationis Tc

⁴ dim- *MgPfTbTc; adm- Ca

⁵ ux. vinc. *CaPfTbTc; vinc. ux. Mg

Ubicumque est igitur⁷ fornicatio aut fornicationis suspicio libere uxor dimittitur⁸. Et quia poterat accidere ut aliquis calumniam faceret innocenti, et ob secundam copulam nuptiarum veteri crimen impingeret, sic priorem dimittere iubet⁹ uxorem, ut secundam prima vivente non habeat. Quod enim dicit tale est, Si non propter libidinem, sed propter iniuriam dimittis uxorem, quare expertus infelices priores¹⁰ nuptias novarum te inmittis periculo? Nec non quia poterat evenire ut iuxta eandem legem uxor quoque marito daret¹¹ repudium, eadem cautela precipitur, ne secundum accipiat virum¹². Et quia meretrix et que semel fuerat¹³ adultera obprobrium non timebat, secundo¹⁴ non nubere precipitur viro¹⁵. Quod si talem duxerit¹⁶, sub adulterii crimine sit¹⁷.

ID 8.43] C 32 q 1 c 2 to secundam non habeat only

⁶ immo *BeCaMgPfVo; uno Oa; ut Tb; unde Tc

⁷ igitur *CaMgPfTb; om. Tc

⁸ ux. dimittitur *BeMgOaPfVo; ux. dimittatur CaTc; dimittitur ux. Tb

⁹ om. Ra, with Dominus (?) in mg.

¹⁰ inf. pr. *CaMgPfRa²Tb; inf. Ra; pr. inf. Tc

¹¹ mar. dar. *CaMgPfTb; dar. mar. Tc

¹² acc. vir. *CaPfTbTc; vir. acc. Mg

¹³ fuerat *BeCaPfTb; fuerit Mg; fuit Tc

¹⁴ viro add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹⁵ viro *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁶ tal. dux. *CaMgPfTb; dux. tal. Tc

¹⁷ crim. sit *CaMgPfTb; sit crim. Tc

8

¹Chrisostomus² super Mattheum cap. cix³

Sicut autem⁴ crudelis est et iniquus⁵ qui castam dimittit⁶, sic fatuus est et iniustus⁷ qui retinet meretricem⁸. Nam patronus turpitudinis eius est, qui crimen celat⁹ uxoris.

ID 8.233 end] C 32 q 1 c 1

¹ Patronus turpitudinis est qui celat crimen uxoris add. in mg. Tc². Iohannes add. PfTcVoVp; om.

*BeCaLcMgTb

² Sextonius Oa

³ cap. cix *BeCaMgPfTb; cap. xcix Ra; cap. ix Tc; cap. c Vp; om. Vo

⁴ om. Wc

⁵ crud. est et in. *CaMgPfTb; in. et crud. est Tc

⁶ uxorem add. Tc, om. *CaMgPfTb

⁷ est et in. *CaMgPfTb; et in. est Tc

⁸ meretricem *CaMgPfPwTc; meretricis consortium Tb

⁹ corr. fr. zelat Mg

9

Ex concilio Triburiensi, cap. iii¹

Relatum² est auribus sanctorum sacerdotum quemdam alterius uxorem stupro³ violasse insuper et⁴ meche⁵ vivente viro suo iuramentum⁶ dedisse, ut post legitimi mariti mortem, si supervixisset, duceret uxorem. Quod et⁷ factum est. Tale igitur connubium prohibemus et anathematizamus.

ID 8.202] C 31 q 1 c 4

¹ Ex - iii BdBeCaMgPpKVo; (ii. *add.* Bd) De viro qui cum alterius uxore fornicatur, quod post mortem mariti non possit eam habere uxorem *in text* Ph, *in mg.* BdLj²; *om.* Tb; Ex - iii RaTc. ii *in mg.* Be²

² Del- Lc

³ alt. ux. stupro *BeCaMgOaPwTbVo; alt. stupro Pf; ux. alt. Tc

⁴ ins. et *MgPpTbTc; et ins. Ca

⁵ meche *CaMgTbTc; medie Pf

⁶ suum *add.* BdCaMgPpRa²TcVo, *om.* *BeOaPpRaTb

⁷ sic *add.* Tc, *om.* *CaMgPpTb

10

¹Ex concilio apud² Alpheum³ habito presente Conrado rege, cap. v⁴

Illud vero communi decreto⁵ secundum canonum instituta definimus et preiudicamus, ut si quis cum⁶ uxore alterius, vivente eo, fornicatus fuerit, moriente marito⁷, sinodali⁸ iudicio aditus ei claudatur illicitus, ne⁹ ulterius ei coniungatur¹⁰ matrimonio quam prius polluit¹¹ adulterio. [11] Nolumus enim, nec Christiane religioni¹² convenit, ut ullus¹³ ducat in coniugium quam prius polluit¹⁴ per adulterium¹⁵.

¹ Ut nullus ducat in coniugium quam vivente marito polluerit adulterio *add. in mg.* Ln²

² apud *CaCbMgPpTc; *om.* Lm

³ Alpheum BeCaLnPpPwTc; Alfeum Cb; Alteum Lm; Alt<h>eun Mg; Alterum Oa; Altheni Vo

⁴ habito (*om.* Pf) presente Con. (Conrado Vo) rege (regi Lm), cap. v

*BeCaCbLdLfLjLmMgPpPwTcVo; Ex concilio Tiburiensi cap. iii Tb (*cf c 9*); habito Vp

⁵ pontificum *add.* Lm; *om.* *CaCbLnMgPpTbTc

⁶ *ss* Cb²

⁷ mor. (*after corr.* Cb, in or- Lf) mar. *CaCb²PpTbTc; mar. mor. Mg

⁸ mor. mar. sin. *ss* Cb²

⁹ ne *BePpRaTbTcVo; nec CaLfljMg

¹⁰ coniung- *CaCbLdLfLjLmMgPpTbVo; iung- Tc

¹¹ poll. *CaMgPpTbTc; *om.* Lm

¹² -ioni *CaMgPpTbTc; -ione Cb

¹³ ullus *BeCaLdLfLmLnMgOa(?)TbVo; nullus CbLjPp; illam Tc

¹⁴ polluit *MgPpTbTc; *om.* Ca

¹⁵ -erium *CaMgPpTbTc; -eri Cb

ID 8.211] C 31 q 1 c 3

12

Ex concilio Meldensi, cap. lxxviii¹

Is qui² vivente marito coniugem illius³ adulterasse accusatur, et eo in proximo defuncto⁴ eandem sumpsisse dignoscitur, omnimodis publice⁵ penitentiae subigatur. De quo etiam post penitentiam prefata si expedierit servabitur regula⁶, nisi forte idem⁷ aut mulier⁸ virum qui mortuus fuerat occidisse notentur, aut propinquitas vel alia quolibet actio criminalis impediatur. Quod si probatum fuerit, sine ulla spe coniugii cum penitentia perpetuo maneat⁹. Si autem negaverit se¹⁰ eandem feminam, vivente viro, nequaquam adulterasse, et prefati homicidii neuter eorum convinci potuerit, purgent legaliter famam suae opinionis, et sumpto utantur coniugio, si alia, ut diximus¹¹, non impederit ratio.

ID 8.201] C 31 q 1 c 5 to perpetuo permaneant

¹ lxxviii *CaCbMgTbTcVo; xii Be; xli Oa; xl... Pf

² Is qui] Si quis Vp (*cf Grat.*)

³ illius *CaMgPfTb; eius Tc

⁴ in prox. def. *CaMgPfTb; def. in prox. Tc

⁵ ss Ra²

⁶ serv. reg. *CaMgPfTb; reg. serv. Tc

⁷ vir *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

⁸ qui *add. and can.* Ca

⁹ man- *CaMgPfTb; perman- Tc

¹⁰ neg. se *CaPfTbTc; se neg. Mg

¹¹ diximus *CaMgTbTcVo; dixerim Pf

13

¹Ex concilio Triburiensi cui interfuit Arnulfus rex², cap. xlvi³

Si cuius uxor constuprata fuerit, et propterea maritus capitali sententia delere illam machinaverit⁴, ipsa vero urgente mortis periculo ad episcopum confugerit, et

¹ Si uxor alicuius timore mortis ad episcopum confugerit marito eam vel [] iumbere non reddat nec maritus ea vivente aliam ducat *add. in mg.* Ln²; De interfectore coniugum (suarum *add.* Lj) *add. in mg.* Lj²Tc²

² cui - rex *MgTbTcVo; *om.* BdBeCaPf

³ cap. xlvi *MgPfRaTbTcVo; iii Bd; *om.* BeCaVp. iii. De interfectore coniugum suarum *in mg.* Bd; iii *in mg.* Be²

⁴ machinaverit *CaMgPfTc; machinatus fuerit Tb

auxilium quesierit, operosiori tamen⁵ si potest episcopus labore⁶ desudet⁷ ne occidatur. Si vero non potest, nullo modo liceat ei requirenti eam reddere ad occidendum, que se ei obtulit⁸ ad defendendum, sed solerti cura transmittat eam ad locum quem ipsa delegerit⁹ ut segura possit vivere. Si vero interdum maritus eam¹⁰ invenerit et repetierit, secundum seculum¹¹ potestatem habebit quod ei agere¹² velit. Sed audiat sanctum Augustinum dicentem, Cum enim vir a virtute¹³ nomen acceperit, et mulier a mollitie¹⁴, id est fragilitate, quare contra crudelissimam libidinis bestiam vult unusquisque uxorem suam esse victricem¹⁵, cum ipse¹⁶ ad primum libidinis ictum¹⁷ victus cadat¹⁸? Nam quicquid contra¹⁹ fidem catholicam non licet mulieribus, nec viris licebit. Si autem eadem mulier timore perterrita a loco ubi eam episcopus destinavit²⁰ aufugerit, et vir eius ab episcopo semel aut bis vel²¹ sepius repetierit, si vitam ei²² obtinere possit perquirat et reddat. Sin²³ autem omnino non reddat. Maritus vero²⁴ quamdiu ipsa vivit nullomodo alteram ducat.

ID 8.210]

⁵ operosiori tamen *BeCaMgPwRaTbTc; operoso tamen Oa; operosiore cura eam Pf; operosiore tamen Vo

⁶ labore *CaMgOa(after potest)TcVo; liberare Pf; laborare Tb

⁷ ss Be

⁸ ei ob. *CaMgPfTb; ob. ei Tc

⁹ del- *CaMgPfTb; el- Tc

¹⁰ mar. eam *CaPfTbTc; eam mar. Mg

¹¹ -ulum *BePfTbVo; -uli CaMgTc

¹² agere *MgPfTbTc; capere Ca

¹³ vir a virt. *CaMgPfTb; a virt. vir Tc

¹⁴ -tie BePfTcVo; -tia CaMgTb

¹⁵ esse vic. *CaMgPfTb; vic. esse Tc

¹⁶ ipse *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁷ ipse add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹⁸ -at *CaMgPfTc; -it Tb

¹⁹ ss Vo

²⁰ timore perterrita a loco – dest. in lower mg. Ra²

²¹ vel *MgPfTbVo; aut BeCaTc

²² vit. ei *CaMgPfTb; ei vit. Tc

²³ corr. fr. Si RaTb

²⁴ vero *CaMgPfTb; autem Tc

14

¹Nicolaus Alvino² archiepiscopo³

Inter hec vestra sanctitas⁴ addere studuit⁵, si cuius uxor adulterium perpetraverit utrum marito ipsius liceat secundum mundanam legem eam interficere.

¹ Quod maritus uxore [sic] licet adulteram perimens reus sit omicidii add. in mg. Ln²

² Alv- BePfPkpPwRaTb; Alw- CaTc; Alcw- Mg; Arv- Oa; Alcu- Pt²; ad Alvino Vo

Sed sancta⁶ Dei⁷ ecclesia mundanis nunquam constringitur legibus. Gladium non habet nisi spiritualem, non occidit, sed vivificat.

ID 8.124 and 8.333] C 33 q 2 c 6

³ arch. *CaMgPpPkTb; om. Tc

⁴ ves. san. *CaMgPpTb; san. ves. Tc

⁵ -uit *MgOaTbTcVo; -uerit BeCaPf

⁶ corr. fr. secundum in mg. Ln

⁷ s. Dei *MgPpTbTc; Dei s. Ca

15

Nicolaus¹ Radulfo² Bituricensi³ archiepiscopo⁴

Interfectores suarum sine iudicio coniugum, cum non addis⁵ adulterarum⁶ vel aliquid huiusmodi, quid aliud habendi⁷ nisi homicide. Ac per hoc ad penitentiam redigendi, quibus coniugium penitus denegatur, exceptis adolescentibus de quibus est beati pape⁸ Leonis vicesima quinta regula decretalium, immo⁹ indulgentia¹⁰ observanda¹¹.

ID 8.125] C 33 q 2 c 5

¹ Nich. *CaMgTbTcVo; Idem Pf

² Rad- *BeCaMgTc; Rud- PpTb; Rod- Vo

³ -icensi Be²MgTb; -iensi BeCaOaPpTc; Situriensi Vo

⁴ corr. fr. ep- Tc

⁵ -is *CaMgPpTb; -itur Tc

⁶ -erarum *CaMgPpTb; -erium Tc

⁷ hab. *Ln²PpTbVo; hab. sunt BeCaMg; sunt hab. Tc

⁸ pape *CaPpTbTc; om. Mg

⁹ immo *BeCaMgOaPpPkVo; <in> omni Tb; summa Tc

¹⁰ vel dili add. in mg. Ra²

¹¹ ind. obs. *CaMgPpTb; observantia custodienda Tc

16

¹Stephanus V Astulfo²

Admonere te cum lacrimis et multo gemitu cordis³ curamus, fili Astulphe, sed non filius dici debes⁴ qui tam crudeliter infelix homicidium perpetrasti. Nam occidisti uxorem tuam, partem corporis tui, legitimo matrimonio tibi⁵ sociatam sine causa mortis, non tibi resistentem, non insidiantem quocunque modo⁶ vite tue⁷, non

¹ Penitentia occidentis uxorem add. in mg. Ln²

² V Astulfo MgRaTcVpWc; Astulpho Be; V Hastulfo CaPpPwVo; Hastulfo Oa; V Haustulfo Pt; Hastulfo V Tb

³ multo gem. cordis*BeCaPpTb; gem. cordis Mg; multo cord. gem. Tc gem. multo cordis Vo

⁴ fil dic. deb. *CaMgPpTb; deb. fil. dic. Tc

⁵ mat. tibi *BeCaMgPpRa²Vo; mat. Ra; tibi mat. Tb; coniugio tibi Tc

⁶ quocunque modo *BeMgOaPpTbVo; quecumque modo Ca; quomodocumque Tc

invenisti eam cum alio⁸ viro nefariam rem facientem, sed concitatus a diabolo, impio furore flammatus, latronum more atrocius eam gladio tuo crudelior omni bestia interemisti, et nunc post mortem eius addis iniquitatem super iniquitatem, filiorum tuorum improbe predo, qui matri non pepercisti, filios tuos orphanos fecisti. Inducere⁹ super eam vis mortis causam post mortem, per unum¹⁰ homicidam et reprobum testem¹¹. Quoniam nec Evangelium nec ulla divina humanaque lex unius testimonio etiam¹² idoneo quempiam condempnat vel iustificat, quanto magis¹³ per istum flagitiosissimum et scelestum¹⁴ nec illa viva debuit condempnari, nec tu post eius¹⁵ mortem accusare¹⁶? Prius causa criminis subtiliter erat investiganda, et tunc si ita¹⁷ fuisset inventa, secundum legis tramitem debuit excipere ultionis vindictam. Nam si verum, quod absit, fuisset sicut adulter mentitus est¹⁸, post octo annos penitentia forsitan peracta dimittere eam per approbatam causam poteras si voluisses, occidere tamen eam¹⁹ nullatenus debuisti. Non²⁰ enim Deus vult²¹ mortem peccatoris, sed ut convertatur ad penitentiam²² et vivat. Idcirco²³ placeat tibi consilium nostrum, et facias hoc quod tibi²⁴ melius et levius²⁵ videri potest. Miserere anime tue ut non sis tuus²⁶ tibimet ipsi²⁷ homicida. Relinquere quapropter²⁸ te rogamus hoc malum, secundum²⁹ quod te traxit ad tam immanissimum peccati facinus. Ingredere in³⁰ monasterium, humiliare sub manu abbatis, multorum³¹ fratrum precibus adiutus,

⁷ tue *MgPfTbTc; sue Ca

⁸ alio *CaMgPfTb; altero Tc

⁹ Inducere *CaMgPfTc; Indicare Tb

¹⁰ hominem *add. ss* Ra

¹¹ incusare vis mortuam *add. Brant, om.* *BeCaLgMgOaObOcOdOePfRaTbTcVmVoWc

¹² etiam *MgPfTbTc; et Ca

¹³ vel manus *add. ss* Mg

¹⁴ scel- *BePfTbTc; cel- CaMg

¹⁵ eius *CaMgPfTb; *om.* Tc

¹⁶ -are CaMgTbTc; -ari Pf?

¹⁷ ita *CaMgPfTc; tota Tb

¹⁸ est *MgPfTbTc; *om.* Ca

¹⁹ *corr. fr.* eam tam. Mg

²⁰ Nam Vo

²¹ D. vult *Tc; vult D. BeCaPfTb; vult Dominus MgRa; vult Deus OaVo

²² ad pen. *BeCaMgPfVo; *om.* TbTc

²³ Idcirco *BeCaMgTbVo; Id idcirco Pf; Ideo Tc

²⁴ facias hoc quod tibi BeMgPfVo; facias tibi hoc (hec Oa) quod CaOa; fac quod Tb; fiat tibi hoc quod Tc

²⁵ mel. et lev. *BeCaOaPfVo; lev. et mel. MgTb; lenius et mel. Tc

²⁶ tuus *MgPfTbTc; tu Ca

²⁷ ipsi *CaMgPfTc; *om.* Tb

²⁸ Rel. quap. *CaMgPfTb; Quap. rel. Tc

²⁹ secundum *BeOaTc; seculum CaMgPfRaTbVo

³⁰ in *CaMgTc; *om.* BePfTbVo

³¹ fratribus *add. and canc.* Ca

observa cuncta supplici³² animo que tibi fuerint imperata, si forte ignoscat infinita Dei bonitas peccatis tuis, et refrigeret anima tua, priusquam crucieris perpetuis flammis hoc melius et levius³³ certissime³⁴ scias.

Sin³⁵ autem publicam penitentiam permanens in domo tua vel in hoc mundo vis agere, quod tibi peius et durius et gravius esse non dubites, ita ut agere debeas, exhortamur. Omnibus diebus quibus³⁶ penitere debes, vinum³⁷ et omnem siceram³⁸ non bibas, carnem nunquam ullo tempore comedas, preter Pascha et diem Natalis Domini³⁹. In pane et aqua et sale⁴⁰ penitere. In vigiliis, in⁴¹ ieiuniis⁴², orationibus et elemosinis omni tempore persevera. Armis nunquam cingere, nec in quolibet loco litigare presumas. Uxorem nunquam ducere, concubinam non habere, nec adulterium committere⁴³. In balneo nunquam lavare. In conviviis letantium nunquam te⁴⁴ miscere⁴⁵. In ecclesia segregatus ab aliis Christianis post ostium et postes humiliter te reponere⁴⁶. Ingredientium et egredientium⁴⁷ suppliciter orationibus⁴⁸ commendare. Communionem corporis et sanguinis Domini cunctis diebus vite tue indignum te existimes⁴⁹. In ultimo tamen exitus vite tue die⁵⁰, si merueris pro viatico si sit qui tribuat tantummodo venialiter ut accipias tibi⁵¹ concedimus.

Sunt et alia multa que tibi⁵² durius et satis acrius erant iuxta magnum pondus peccati, infelix, adicienda⁵³. Sed si hec omnia que supra⁵⁴ misericorditer dicta sunt perfecto corde Domino auxiliante feceris et custodieris, confidimus de immensa Dei

³² simplici (vel supplici *in mg*) Ra

³³ mel. et lev. *BeCaOaPfVo; levius et melius MgPw; mel. et lenius Tb; lenius et mel. Tc

³⁴ certissime *MgPfTbTc; karissime Ca

³⁵ Si Tc

³⁶ quibus BeCaMgRaTb; *om.* PfTcVo

³⁷ ss Be

³⁸ omn. sic. *BeCaMgPfTb²; sic. Tb; sic. omn. Tc

³⁹ diem nat. Dom. *MgPfTbTc; nat. Dom. diem Ca

⁴⁰ et sale MgPfTbTc; *om.* Ca

⁴¹ in *CaMgPfTb; et Tc

⁴² in iei. in vig. *marked for reversal* Ca

⁴³ audeas *add. Brant, om.* *BeCaLgMgOaObOcOdOePfRaTbTcVmVoWc

⁴⁴ nunq. te *BeMgPfTcVo; nunq. Ca; te nunq. Tb

⁴⁵ miscere *CaPfTbTc; misce Mg

⁴⁶ hum. te reponere CaMgPfTc; te hum. reponere Tb

⁴⁷ egr- MgPfTbTc; regr- Ca

⁴⁸ supp. or. *CaPfTbTc; or. supp. Mg

⁴⁹ exist- *CaPfTbTc; est- Mg

⁵⁰ die *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁵¹ *in mg.* Ra

⁵² tibi *BeMgTb; *om.* CaPfTcVo

⁵³ adicienda *MgPfTbTc; adhibenda Ca

⁵⁴ que sup. *CaMgPfTb; *om.* Tc

clementia⁵⁵ remissionem te tuorum habiturum peccatorum, et secundum dictum iusti bonique⁵⁶ Pastoris resolvit te sancta Ecclesia ab hoc vinculo peccati in terris, ut per ipsius gratiam qui eam sanguine suo⁵⁷ acquisivit, solutus sis⁵⁸ in celis. Sin autem aliter feceris, et sancte matris Ecclesie tam salubrem admonitionem despexeris, ipse tibi sis iudex, et in laqueo diaboli quo irretitus teneris⁵⁹, permanebis. Sanguis tuus super caput tuum, nos alieni a⁶⁰ consortio tuo pro aliorum filiorum Dei salute, ipso opitulante, omni⁶¹ sollicitudine nitimur, desudare et Domini attentius misericordiam quotidie⁶² implorare. Qui cum Patre⁶³.

ID 8.126] C 33 q 2 c 8

⁵⁵ Dei clem. *BeMgPfTbVo; clem. Dei Ca; misericordia Domini Tc

⁵⁶ iusti bonique *CaMgPfTc; boni iustique Tb

⁵⁷ suo *CaMgPfTc; proprio Tb

⁵⁸ corr. fr. sit Ca

⁵⁹ teneris *CaMgPfTb; es Tc

⁶⁰ a *CaMgPfTb; de Tc

⁶¹ corr. fr. omnis Ca

⁶² quot. *Be²CaMgPfTb; om. BeTc

⁶³ Qui cum Patre *BeCaCbMgOaObOcOdOePfPwQaRaTbTcVm; Qui cum Patre vivit Db; Qui cum Patre et S. s. vivit EaWc; om. PtVoBrant

17

Augustinus de adulterinis coniugiis, lib. II¹

Si quod² verius esse³ dicitur⁴, non licet homini Christiano adulteram coniugem⁵ occidere, sed tantum⁶ dimittere, quis est tam demens qui ei dicat⁷, Fac quod non licet, ut liceat tibi quod non licet⁸? Cum enim utrumque secundum legem Christi⁹ illicitum sit, sive adulteram occidere, sive, illa vivente, alteram¹⁰ ducere, ab utroque est abstinendum, non illicitum pro illicito¹¹ faciendum. Si enim facturus est quod non licet, iam faciat adulterium, et non faciat homicidium¹², ut, vivente uxore, aliam¹³ ducat, et non humanum sanguinem fundat¹⁴.

¹ ad. con. lib. II *CaCbLdLflJLmMgPfTb; ad. conc. lib. Be(before Aug.)Vo; libero arbitrio lib. I Tc

² quod *BeCaMgPfTbTcWc; quid LmVp

³ esse *BeOaRaTbTcWcWd; est CaCbLdLflJmMgPfVoWd²

⁴ dicitur *CaMg(vel dum ss)PfTbTc; dum Ld

⁵ alteram add. Ca, om. *MgPfTbTc

⁶ tantum *BeCaMgTbTcVo; tamen LjPf

⁷ ei dic. *CaPfTbTc; dic. ei Mg

⁸ -cet *CaMgPfTbTc; -ceat Lm

⁹ Christi *CaCbLdLflJLmMgPfTc; om. Tb

¹⁰ alteram CaCbLdLflJLmMgPfTb; aliam Tc

¹¹ pro ill. *MgPfTbTc; pollicito Ca

¹² obsc. corr. Lj

¹³ aliam BeCaCbLdLflJLmMgOaRaPfPkTbVo; alteram *Tc

ID 8.242e] C 33 q 2 c 9

¹⁴ quod si est utrumque nepharium, non debet alterum per alterum perpetrare, sed utrumque vitare *add. Brant, om.* *BeCaCbDbLdLfLgLjLmMgOaObOcOdOePfPtQaRaSgTbTcVmVoWcWd

18

¹Caroli magni iuxta Alcuinum²

Cum matris hortatu filiam Desiderii regis Longobardorum Carolus duxisset uxorem³, incertum est qua de causa eam post annum repudiavit, et Hildegardam⁴ de gente Suevorum⁵ precipue nobilitatis feminam in matrimonium accepit, de qua tres filios, Carolum videlicet⁶ Pipinum et Ludovicum totidemque filias genuit.

Ars. 713 fo 169]

¹ Gesta *add. Pf, om.* BEMgOaPkTbTcVoVp; ExA; ...adulterium qui vult... *add. in mg.* Ln²

² Aug. de libero arbitrio lib. primo Ca, *subs. marked for transfer to c 19, with gesta - Alwinum as rubr. for c 20, marked for insertion here*; De fornicatione spirituali quod propter eam licite dimittatur uxor *add. in mg.* Lj²

³ dux. ux. CaMgPfTbA; ux. dux. Tc

⁴ Hildegardam CaPftcVo; Ildigardam BeA; Hiltegardam Mg; Hildigardam OaRaWc; Ildegredam Tb

⁵ Suevorum BeMgPkTbTc; Suenorum Ca; Suavorum OaA; Suesiorum PfRaVo

⁶ videlicet BeCaMgOaPfVoA; vid'lis Pk; *om.* Tb; et Tc

19

¹Augustinus de libero arbitrio, lib. I²

Si cui etiam³ non contingat facultas concumbendi cum coniuge aliena, planum tamen aliquo modo sit id eum⁴ cupere, et si potestas detur esse⁵ facturum, non minus reus est quam si in ipso facto deprehenderetur.

ID 8.104] +De pen. D 1 c 30a

¹ De fornicatione spirituali, quod propter eam licite dimittatur uxor *add. in mg.* Eg; ???** *add. in mg.* Ln²

² Ca *has insc. for c. 20, marked for moving*

³ etiam *CaPftbTc; *om.* Mg

⁴ sit id eum *BeOaPftbVo; sit eum id CaMg; eum id Tc

⁵ esse *CaMgPfTb; ei Tc

20

¹Augustinus² ad Claudium contra Iulianum, lib. V³

Sicut non sunt facienda adulteria etiam voluntate generandi regenerandos⁴, quemadmodum nec furta sunt facienda etiam voluntate pascendi pauperes sanctos,

¹ ...iciend' adulterium ...te generandi rege[neran]dos *add. in mg.* Ln²

² Aug. CaMgTbTcVo; Idem Pf

quod tamen faciendum est⁵ non furta perpetrando, sed bene utendo mammona iniquitatis.

ID 8.105] C 32 q 4 c 10

³ *Insc. originally before c. 19 Ca*

⁴ gen. regen. *BeCaOaRaTb; filios gen. MgPfPwVo; vel fil. gen. Ra², *pt in mg.*; gen. Tc

⁵ fac. est *BeOaPfTbTcVo; est fac. CaMg

21

¹Ex epistola prima² Clementis ad Iacobum

Quid in omnibus peccatis est adulterio gravius³? Secundum namque in penis obtinet locum quem quidem primum illi habent qui aberrant a Deo etiam⁴ si sobrie vixerint.

ID 8.99] +C 32 q 7 c 16

¹ ...uod ...ulterimum *add. in mg. Ln²*

² prima *CaMgPfTb; *om. Tc*

³ est ad. grav. *MgPfTbTc; ad. grav. est Ca

⁴ etiam *CaMgPfTb; et Tc

22

Augustinus de bono coniugali

Adulterium dicitur cum vel proprie libidinis instinctu vel aliene consensu cum altero¹ vel² altera³ contra pactum coniugale concumbitur, atque ita⁴ frangitur fides, que in rebus etiam corporeis et abiectis magnum animi bonum est. Et ideo eam⁵ saluti quoque corporali⁶ quam etiam vita ista continetur, certum est debere preponi⁷.

ID 8.102] dp C 32 q 5 c 14

¹ altero *BeLcMgOaPfTbVo; adultero Ca; adulterio Tc

² cum *add. Mg, om. *CaPfTbTc*

³ altera *MgPfTbTc; adultera Ca

⁴ atque ita *CaMgPfTb; et Tc

⁵ eam *BeCaEgPfPwTcVo; ei Mg; etiam Tb

⁶ saluti qu. corporali *CaEgPfTbTc; salutem qu. corporalem Mg

⁷ preponi *BeCaLcOaRaTb; postponi MgPfTcVoVpWc²

23

Isidorus¹ super Exodum, cap. xxix²

Non mechaberis, id est ne quisquam³ preter matrimonii federa aliis feminis misceatur⁴ ad explendam libidinem. Nam adulterium facit specialiter⁵ qui preter suam⁶ ad alteram accedit.

ID 8.107] C 32 q 5 c 15

¹ Isidorus *CaMgPfPkTb; Augustinus Tc

² xxix *OaPkTbTc; xxx BeCaMgPfPtRaVo; xxi Vp

³ ne quisquam *BeCaMgPtTbTc; nequaquam PfVo

⁴ -atur *CaMgPfTb; -aris Tc

⁵ specialiter *CaMgTb, sp' aliter PfTc

⁶ suam *CaMgPfTc; propriam Tb

24

¹Nicolaus papa Carolo regi²

Sicut multorum relatu didicimus, Lotharius rex conventum celebrare disponit³ et Theibergam reginam examini proprio et⁴ iudicio meditatur subicere⁵ et siquidem eam prestigiis⁶ falsitatis sue potuerit⁷ exhibere quasi non fuerit legitima sua⁸ uxor vult penitus a se sequestrare. Sin autem vult eam tanquam propriam uxorem dimittere⁹, sed deinde quasi mechata fuerit insimulare atque pro¹⁰ hoc hominem suum et hominem¹¹ Theiberge ad monomachiam¹² impellere, et si homo¹³ ipsius regine ceciderit disponit hanc sine dilatione perimere. Item. Preterea sive de coniugii federe sive de adulterii crimine iudicium sit agitandum¹⁴, nulla ratio patet Theibergam cum Lothario posse inire conflictum vel legitimum controversie inire certamen, nisi prius

¹ Quod uxori coniugii ... *add. in mg.* Ln²

² regi] episcopo Mogont' Pt

³ -onit *PfTbVo; -osuit BeCaMgRaTc

⁴ examini proprio et *BeCaOaPwVo; examine proprio et MgTb; examini proprio Pf; proprio Pk; ex animi proprii Tc

⁵ *corr. fr.* suscipere Vo²

⁶ prestigiis *BeCaMgTbTc; prestigiis Pf; prestigidiiis Vo

⁷ -uerit *BePfVo; -erit CaMgTbTc

⁸ leg. sua *BeCaMgPfVo; sua leg. OaTb; leg. Tc

⁹ prop. ux. dim *BeOaPfVo; prop. dim. ux. CaMgTc; ux. prop. dim. Tb

¹⁰ pro *OaTb; per BeCaMgPfTcVo

¹¹ *hom.* *CaMgPfTc; *om.* Tb

¹² monomachiam *BeCaPkTbTcVo; monachiam MgPfPw; machimachiam (vel monomachiam *in mg.*)

Ra

¹³ homo *MgPfTbTc; hoc Ca

¹⁴ agitandum *CaMgOaPfTbVo; agendum BePkTc

ad tempus¹⁵ fuerit sue potestati¹⁶ et consanguineis propriis sociata, inter quos etiam locus previdendus est in quo nulla sit¹⁷ vis multitudinis formidanda et non sit difficile testes producere¹⁸ vel ceteras personas¹⁹ que tam a sanctis canonibus²⁰ quam a venerandis Romanis²¹ legibus in²² huiusmodi controversiis requiruntur. Hec idcirco diximus ut ostendamus quem legum conflictum Lotharius congregari²³ posse autumat²⁴, cum persona²⁵ quam in suis penetralibus quotidie fatigat et conterit quando vult ad iudicium, quando vult ad claustra reducit, et quando educta fuerit, nisi ea profiteatur que ipse preceperit, punit. Proprie igitur libertati committi, et ab²⁶ omni oppressione atque potestate illius cum quo inicitur conflictus oportet liberari atque suis liberaliter uti, et suspectas personas convenit declinare que se ab²⁷ obiectis ostendere cupit immunem.

ID 8.116]

¹⁵ ad tempus *BeOaPkTb; *om.* CaMgPfPwTcVo

¹⁶ -ati *MgPfTbTc; -atis BeCa

¹⁷ nul. sit *MgPfTbTc; sit nul. Ca

¹⁸ prod- CaMgTbTcVo; perd- Pf

¹⁹ *obsc. corr.* Ca

²⁰ *ss* Be

²¹ *ss* Ra²

²² in *MgPfTbTc; et Ca

²³ cong- *MgPfTbTc; ing- Ca

²⁴ -mat *CaPfTbTc; -met Mg

²⁵ -ona *CaMgTbTc; -onam BePf; in persona Vo

²⁶ ab *Tb, *om.* CaMgPfTcVo

²⁷ ab *CaMgPfTc; *om.* Tb

25

¹Nicolaus² Theiberge regine

Nos hanc confessionem tuam quam non voluntas sed vis extorsit, nequaquam pro confessione recipimus, tantum³ vitium⁴ radices extendere⁵ nec⁶ permittimus, quod nisi evulsum intime fuerit ad multorum perniciem potest accrescere⁷. Denique, si hoc licet, omnes viri possunt quas iure sortiti sunt feminas, si has⁸ odio habuerint, diversis

¹ Non sunt solvenda coniugia pro confecione per vim exorta *add. in mg.* Ln²

² *om.* Oa

³ tantum *OaMgRaTc; tamen BeCaPfTbVo

⁴ vitium *BeOaPfTbVo; vi cum Ca; vitium hec Mg; vitium nec Tc

⁵ rad. ext. *CaMgPfTc; ext. rad. Tb

⁶ nec *BeCaOaPfVo; non MgTb; *om.* Tc

⁷ accresc- *BeOaTbTcVo; accedere CaMg; accesc- Pf

⁸ has *CaMgPfTbVo; eas Tc

afflictionibus macerare, et quod legitime non fuerint assumpte statim cogere, quin etiam ut mortale crimen contra se dicant⁹ illatis intolerabilibus penis compellere¹⁰.

ID 8.117]

⁹ commissis se *add. Mg, om. *CaEgPfTbTc*

¹⁰ imp- Pt

26

Augustinus in libro questionum Veteris et Novi Testamenti¹, cap. cxxvii²

Fornicari omnibus³ semper non licet⁴, negotiari vero⁵ aliquando⁶ licet, aliquando⁷ non licet⁸. Antequam enim⁹ ecclesiasticus quis sit, licet ei negotiari, factio iam non licet. Et¹⁰ Christiano cum uxore sua convenire aliquando¹¹ licet, aliquando vero¹² non licet. Propter dies enim processionis¹³ aliquando non licet convenire, quia etiam a licitis abstinendum est, ut facilius¹⁴ impetrari possit quod postulatur, unde Apostolus, Ex consensu, ait¹⁵, abstinendum est¹⁶ ad tempus¹⁷, ut vacetis orationi. Nam et secundum legem in ieiunio cedere et iurgari¹⁸ licet, postea¹⁹ non licet.

ID 8.89] +D 88 c 10 to facto iam non licet only

¹ et - test.] test. ac novi Be

² cxxvii *BeEgMgOaPfPwTbVo; *om. Ca; xxviii Tc. Quod quibusdam temporibus abstinendum sit ab uxoribus add. in mg. Ln²*

³ omnibus *OaPfPkTbVoWc; hominibus BeCaEgMgPwRaTcBrant

⁴ semper non lic. *BeCaEgMgOaPfPwRa²Tb; non lic. Be²; non lic. semper RaTc

⁵ vero *BeCaOaPfTb; autem Mg; *om. Tc*

⁶ *after corr. Be*

⁷ licet aliquando *in mg. Vo²*

⁸ al. non licet *BeCaMgObOdOePfPtRaTbVmVoBrant; *om. OaOcTcMigne*

⁹ enim *BeCaMgPfTb; *om. Tc*

¹⁰ Et *BeCaMgPfTc²; *om. TbTc*

¹¹ conv. aliq. *CaMgPfTc; aliq. conv. Tb

¹² vero BePfTbVo; *om. CaMgTc*

¹³ dies enim proc. BePfTbVo; enim proc. dies CaTc; proc. enim dies MgPwVp; enim dies proc. Oa

¹⁴ *corr. fr. falius Ca*

¹⁵ Ex con. ait *CaMgPfTb; ait Ex con. Tc

¹⁶ est *MgPfTbTc; *om. Ca*

¹⁷ ut facilius impetrari – ad tempus *in mg. Wd²*

¹⁸ non *add. BeRaTc, om. CaMgPfTb*

¹⁹ postea *OaTb; post BeCaMgPfPkPwRaTcVo

27

¹Isidorus Sententiarum cap xxxix²

Fornicatio carnis adulterium est. Fornicatio anime servitus idolorum est³.

ID 8.106] +C 32 q 7 c 15 med.

¹ iiii. De fornicatione spirituali quod propter eam licite dimittatur uxor *in mg.* Bd; Quod fornicatio mentis ... fornicatione corporis *add. in mg.* Ln²; De fornicatione spirituali *add. in mg.* Tc²

² xxxix *MgPfRaTbTc; xxviii Be, xxxviii Be²; xxix Ca. Isid. – xxxix] Aug. in libro veteris et novi testamenti cp. cxxvii Vo. iiii *in mg.* Be²

³ est *BeLcOaPfPkRaTbTcVo; *om.* CaEgMg

28

Augustinus de adulterinis coniugiis¹, lib. I²

Si propter fornicationem carnis permittitur³ uxor a coniuge separari, quanto magis in coniuge mentis fornicatio est detestanda, id est infidelitas⁴? Item⁵. Infidelis⁶ hominis fornicatio maior⁷ in corde, nec vera eius pudicitia dici potest cum coniuge, quia omne quod non⁸ est ex fide, peccatum est.

ID 8.247]

¹ Aug. de ad. con. CaMgPfTc; De ad. con. Aug. BeEaOaTb

² lib. I *BeCaMgTbVo(*after* Aug); *om.* PfTc; ...stitutionum liber aliter habet *add. in mg.* Ln²

³ -itur *MgPFTbTc; -atur Ca

⁴ Id est inf. *BeCaMgPfTc; *om.* Tb

⁵ Item TbTc; *om.* BeCaMgPfPkPwRaVoWc

⁶ est *add.* Ca

⁷ est *add.* Tc, *om.* CaMgPfPkPwTb

⁸ *ss* Ca

29

Augustinus de sermone Domini in monte, lib. I

Idolatria quam sequuntur infideles, et quelibet noxia superstitio, fornicatio est. Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti, sed quia permisit, non iussit, dedit locum apostolo monendi, ut qui voluerit, non dimittat¹ uxorem infidelem, quo sic fortassis possit fidelis² fieri. Item³. Si infidelitas fornicatio est, et idolatria infidelitas, et avaritia⁴ idolatria, non est dubitandum et avaritiam fornicationem esse⁵.

¹ non dim. *repeated* Tc

² fort. poss. fid. BeCaMgPfVo; fid. fort. poss. TbTc

³ Item *CaMgPFTb; *om.* BeTc

⁴ Db fo. 143v ends; resumes in 7. 69 below on fo. 144r

⁵ Retractationum liber aliter habet *add.* RaSgTc (*with IDp mg.*), *om.*

BeCaEaLgMgOaObOcOdOePfPwTbVmVoBrant

[30]⁶ Quis ergo iam quamlibet illicitam concupiscentiam potest recte a fornicationis genere⁷ separare, si avaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur quod propter illicitas concupiscentias non tantum que in stupris cum alienis⁸ viris aut⁹ feminis committuntur, sed omnino¹⁰ quaslibet que animam corpore utentem male a lege Dei aberrare faciunt et perniciose turpiterque corrumpi, possit sine crimine et vir uxorem dimittere, et uxor virum, quia exceptam facit Dominus causam fornicationis, quam fornicationem, sicut supra consideratum est, generalem et universalem intelligere cogimur. Cum autem ait¹¹, excepta fornicationis causa¹², non dixit, cuius¹³ ipsorum, viri aut¹⁴ femine. Non enim tantum fornicantem uxorem dimittere conceditur, sed quisquis eam quoque uxorem dimittit¹⁵ a qua ipse¹⁶ cogitur fornicari, causa utique fornicationis dimittit. Velut si aliquem cogat uxor sacrificare idolis¹⁷. Qui talem dimittit causa fornicationis dimittit, non tantum illius sed et¹⁸ sue illius quia fornicatur, sue ne fornicetur. [31] Nihil enim¹⁹ iniquius quam fornicationis causa dimittere uxorem, si et²⁰ ipse convincitur fornicari. Occurrit enim illud, In quo enim²¹ alterum iudicas, teipsum condempnas. Eadem²² agis que iudicas²³. Quapropter quisquis²⁴ fornicationis causa vult abicere uxorem²⁵, prior debet esse a²⁶ fornicatione purgatus²⁷. Quod similiter etiam de femina dixerim²⁸.

ID 8.248, 249, 8.250] + C 28 q 1 c 5 to sue ne fornicetur; C 32 q 6 c 1 from Nichil iniquius to end

⁶ x *add. in mg.* Lj²

⁷ forn. genere *CaMgPfTc; fornicatione Tb

⁸ alienis *CaMgPfTb; aliis Tc

⁹ aut *CaMgPfTb; ac Tc

¹⁰ propter *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

¹¹ ss Mg

¹² forn. causa *BeCaMgPfVo; facta forn. Tb; causa forn. Tc

¹³ vel *add.* BeCaTbTc, *om.* MgPfVo

¹⁴ aut CaMgPfTb; et Tc

¹⁵ quoque ux. dim. *BeOaTb; quoque ux. dimittat Ca; ux. quoque dim. Mg; ux. dim. PfPwVo; quoque dim. ux. RaTc

¹⁶ ipse *CaMgPfTb; *om.* Tc

¹⁷ sac. id. *CaMgPfTb; id. sac. Tc

¹⁸ et *CaMgPfTc; *om.* Tb

¹⁹ enim CaMgTbTc; omnium PfRa; hominum Vo; *om.* Be

²⁰ si et *BeOaPwTbTcVo; si Ca; sed et Mg Pf?Brant

²¹ enim *CaMgPfTb, *om.* Tc

²² enim *add.* PtRaTcBrant, *om.* CaMgPfTb

²³ Ead. - iudicas *BeCaLgMgObOcOdOePfPtTbTcVmWcBrant; *om.* Migne

²⁴ *in mg.* Ra²

²⁵ suam *add.* Brant, *om.* *CaMgObPfTbTc

²⁶ a *CaMgPfTb; *om.* Tc

²⁷ et immunis *add.* Brant, *om.* *BeCaLgMgOaObOcOdOePfPtPwRaTbTcVmVoWc

²⁸ -erim *MgPfTbTc; -eram Ca

32

Augustinus¹ de fide et operibus²

Uxor legitima societate³ coniuncta sine ulla culpa⁴ relinquitur si cum viro Christiano permanere⁵ noluerit. Non⁶ attenditur eo modo eam rectissime dimitti si viro suo dicat, Non ero uxor tua nisi mihi vel⁷ de⁸ latrocinio divitias congeras⁹ aut nisi solita lenocinia quibus nostram domum transigebas, etiam¹⁰ Christianus exerceas, aut si quid aliud vel¹¹ facinorosum vel flagitiosum¹² in viro noverat, quo delectata vel libidinem explebat vel facilem victum habebat¹³ vel etiam incedebat ornatior. Tunc enim ille cui hoc uxor dicit¹⁴, si veraciter egit¹⁵ penitentiam ab operibus mortuis quando accessit ad baptismum, habetque in fundamento fidem que¹⁶ per dilectionem operatur, procul dubio plus tenebitur amore divine gratie quam carnis luxurie¹⁷, et membrum quod eum scandalizat fortiter¹⁸ amputabit.

ID 8.251] C 28 q 1 c 4

¹ in libro *add.* Tc, *om.* *CaMgPfPwTb

² Quod assit homo habere uxorem que eum compellit ut a Deo fornicetur dimittere *add.* in mg. Ln²

³ societate *CaEgPfPwTbTc; sociate Mg

⁴ ulla culpa *CaMgPfPwTb; culpa ulla Tc

⁵ permane Ca

⁶ Non *BeOaPfTbTcVo; Nam CaEgMgPwRa

⁷ vel CaMgPfTb; *om.* Tc

⁸ de *BeCaPfTbTcVo; *om.* MgPw

⁹ congeras *CaMgPfPwTb; congreges Tc

¹⁰ transigebas etiam *CaPfPwTbTc; transiebas et Mg

¹¹ vel *CaMgPfPwTb; aut Tc

¹² fac. vel flag. *CaMgPfPwTb; flag. vel fac. Tc

¹³ habebat *CaMgPfPwTb; implebat Tc

¹⁴ dicit *CaMgPfPwTb; dixit Tc

¹⁵ egit *MgPfTbTc; egerit Ca

¹⁶ fid. que CaMgPfPwRa²Tb; que Ra; quod Tc

¹⁷ -urie *CaMgPwTbTc; -uria Pf

¹⁸ ss Ra²

33

Ambrosius ad Hilarium¹

Si infidelis, dicit apostolus, discedit², discedat, non est servituti subiectus³ frater aut soror in huiusmodi, id est, si⁴ infidelis noluerit⁵ esse cum coniuge⁶ fideli.

¹ Hilarium *BeCaLdLfLjLmPfPwRaVo; Ylarium Cb; Varum OaTc; H'arium Tb

² discedito *obsc. corr.* Ca

³ serv. sub. *CaMgPfTbTc; sub. serv. Lm

⁴ si *MgPfTbTc; *om.* Ca

⁵ noluerit *BeCaLdLfLmMgOaRaTbTc; noluit CbLj; voluerit PfPwVo

⁶ esse cum con. *CaCbLdLfLjLmMgPfTc; cum con. esse Tb

Hic⁷ agnoscat fidelis suam libertatem, non ita se subiectum deputet servituti⁸, ut ipsam dimittat fidem, ne⁹ coniugem amittat¹⁰ infidelem, hoc et¹¹ de fidelibus¹² atque parentibus, hoc et¹³ de fratribus ac¹⁴ sororibus intelligitur, propter Christum esse omnes¹⁵ dimittendos, cum ponitur¹⁶ ista¹⁷ conditio ut¹⁸ Christum dimittat si eum¹⁹ secum habere desiderat. Hoc²⁰ ergo et de domo et de agris, hoc est²¹ de his²² rebus que iure pecuniario possidentur²³.

ID 8.253] C 28 q 1 c 7 adding intelligendum est at end

⁷ Hi Vo

⁸ dep. serv. *CaCbLdLflLjLmMgPftb; serv. dep. Tc

⁹ corr. to nec Cb

¹⁰ corr. fr. dim. Mg

¹¹ et *CaMgPftbTc; om. Lf

¹² fidelibus *CaCbLdLflLjLmOaRaTcVo; filiis BeMgPftb

¹³ et *BeCaCbLdLjLmMgPftc; om. LfTb

¹⁴ ac *CaCbLjLmPftb; et LdLftc; aut Mg

¹⁵ esse omn. *CbLdLjLmPftPkRaVo; esse BeCa; omn. esse LfMgTbTc

¹⁶ cum ponitur *CaMgPftbTc; componitur Lm

¹⁷ quod add. Lf, om. *CaMgPftbTc

¹⁸ propter add. CaCb, om. *BeMgPftRaTbTc

¹⁹ eum *CaCbLdLflLjLmMgPftbTcVo; eos Pf

²⁰ Hoc *BeCaMgPftbVo; Hec Lm; ?Tc

²¹ et add. Ca, om. *MgPftbTc

²² his *Be(after rebus)CaMgPftbTc; iis CbLj

²³ intelligendum est add. Brant with Grat, om.

*BeCaCbLdLflLjLmMgOaObOcOdOePftPkPtPwRaSgTbTcVmVoWcWd

34

Hermes in libro Pastoris, mandato iiii¹

Non solum mechatio est illi qui carnem suam coinquinat, sed etiam qui simulacrum facit mechatur, quod si in his² factis perseverat et penitentiam non agit, recede ab illa et noli convivere³ cum illa. Sin autem, et⁴ tu particeps eris peccati eius. Propter hoc preceptum est vobis per vos⁵ manere, sive⁶ viro sive mulieri⁷. Potest enim⁸ in eiusmodi⁹ penitentia esse.

ID 8.243b] +C 28 q 1 c 6 to peccati eius

¹ Hermes - mand. iiii *BeCaMgPftbVo; Augustinus de adulterinis coniugiis lib ii Pw (repeated as *insc. of c 35*); Aug. de adult. con. Ra; Hermes - past. Tc; Augustinus Vp²

² his *CaMgTbTcVo; ipsis Pf

³ conviv- *BeCaMgTb; viv- PftcVo

⁴ et *BeCaOaTbTcVo; etiam MgPf

⁵ vobis per vos *BeCaPftbTcVo; nobis per nos MgVp. Vp *continues*: sine viro manere, sine muliere *and ends cap.*

⁶ sine Ca

⁷ quia add. Tc, om. *CaMgPftb

⁸ enim *CaMgPftb; om. Tc

⁹ eiusmodi *BeMgOaTb; huiusmodi Ca²RaTc; eiusdem modi PfVo

35

Augustinus de adulterinis coniugiis, lib. II¹

Quod tibi durum videtur² ut post adulterium reconcilietur coniugi³ coniunx si fides adsit, non erit durum. Cur enim deputamus⁴ adhuc⁵ adulteros quos vel baptisate ablutos vel penitentia credimus esse sanatos? Hec crimina in veteri Dei lege nullis sacrificiis⁶ mundabantur que Novi Testamenti sanguine sine dubitatione⁷ mundantur, et ideo tunc omnimodo prohibitum esse ab alio contaminatam⁸ viro recipere uxorem, quamvis David Saulis⁹ filiam quam pater eiusdem mulieris ab eo separatam dederat alteri¹⁰, tanquam¹¹ Novi Testamenti prefigurator, sine contaminatione receperit. Nunc autem postea quam Christus ait adultere, Nec ego te condempnabo, vade, deinceps noli peccare, et¹² quis non intelligit¹³ debere ignoscere maritum, quod videt¹⁴ ignovisse Dominum amborum, nec iam se debere¹⁵ adulteram dicere cuius penitentis¹⁶ crimen divina credit miseratione deletum?

ID 8.242a] +C 32 q 1 c 7, var. at end

¹ lib. II *BeCaMgPfPwRaTcVo; om. Tb. (v. add. Bd) De reconciliatione coniugum in mg. BdLj²; v in mg. Be²; Quod coniuges po... conciliari post adu... add. in mg. Ln²

² dur. vid. *CaMgPfTb; vid. dur. Tc

³ coniugi *BeCaLgMgOaObOcOdOePfTbVmVo; uxori Tc; om. Vosm.

⁴ -uta- ss Ca

⁵ ss Ra²

⁶ Dei lege nul. sac. *BeRaTb; lege Dei nul. sac. CaMgOaPwTc; lege sac. Dei nul. PfVo

⁷ sine dubitatione *CaMgOaTb; sine dubio BePfRa²TcVo; om. Ra

⁸ -atam *MgPfTbTc; -ato Ca

⁹ Saulis *CaMgPfTc; Saul Tb

¹⁰ -eri *MgPfTbTc; -ero Ca

¹¹ tanquam *BeCaMgOaTbTc; <non>nunquam Pf; nunquam Vo

¹² et CaMgPfTb; om. Tc

¹³ non int. *OaPfTbVo; int. non BeCaMg; non int. non Tc

¹⁴ -det *CaPfTbTc; -dit Mg

¹⁵ se deb. *CaMgPfTb; deb. se Tc

¹⁶ penitentis *CaMgPfTb; penitus Tc

36¹*Item*

Indignantur mariti si audiant adulteros² pendere similes adulteris feminis penas cum tanto gravius eos puniri oportuerit³, quanto magis ad eos pertinet et virtute

¹ no break in Vo

² aud. adult.] adult. <maritos> aud. Ra

³ -uerit *CaMgPfTb; -uit Tc

vincere, et exemplo regere feminas?⁴ [37] Item. Non erit turpis neque difficilis etiam post patrata⁵ atque purgata adulteria, reconciliatio coniugum, ubi per claves regni celorum non dubitatur⁶ fieri remissio peccatorum, non ut⁷ post viri divortium adultera revocetur⁸, sed ut post Christi consortium adultera non vocetur⁹.

ID 8.242b] +C 32 q 6 c 4 to regere feminas, +C 32 q 1 c 8, Non erit - vocetur

⁴ Vp places Indignantur mariti si – feminas *after c 15 above*

⁵ patr- *CaPfTbTc; perpetr- Mg

⁶ *after corr.* Pf; dubitur Vo

⁷ non ut CaMgPfTb; ut non Tc

⁸ *corr. fr.* voc- Ra

⁹ non voc. *corr. fr.* revoc- Ra

38

Hermes in libro Pastoris, mandato¹ iiii

Ego dixi Pastori, Domine, si quis habuerit mulierem fidelem in Domino² et hanc invenerit in adulterio, nunquid peccat vir si convivit³ cum illa? Et dixit mihi, Quamdiu nescit peccatum eius sine crimine est vivens cum illa. Si autem scierit vir⁴ uxorem suam deliquisse et non egerit penitentiam mulier et permanet in fornicatione⁵ sua, et⁶ convivit cum⁷ illa vir, reus erit peccati eius⁸ et particeps mechationis eius. Et dixi illi, Quid ergo si permanet in vitio suo mulier? Et dixit, Dimittat illam vir, et vir⁹ per se maneat¹⁰. ¹¹Quod¹² si mulier dimissa penitentiam egerit et voluerit ad virum suum reverti, non¹³ recipietur¹⁴ a viro suo? Dixit, Immo si non receperit eam vir suus peccat et magnum peccatum sibi¹⁵ admittit¹⁶. Sed¹⁷ debet recipere peccatricem que penitentiam agit¹⁸, sed non sepe. Servis enim Dei penitentia una est¹⁹. Propter

¹ mand. *CaMgPfTb; cap. Tc

² Domino *CaMgPfTc; domo Tb

³ convivit *BeCaMgTb; convivat PfVo; vivat Tc

⁴ sc. vir *CaMgPfTc; vir sc. Tb

⁵ *corr. fr.* fornc- Ca

⁶ et *BeMgOePfTb; si Ca; *om.* Tc

⁷ convivit cum *BeCaLcLgOaObOcOdMgPkTbVmVo; vivit cum Oe; cum vivit Pf; cum vivit cum Tc; coierit cum *Vosm.*

⁸ erit pecc. eius *BeOaPfTbVo; pecc. eius erit CaMgTc

⁹ vir *BeCaMgPfVo; *om.* TbTc

¹⁰ man- *CaPfTbTc; perman- Mg

¹¹ Et dixi *add. Migne, om.* *BeCaLgMgObOcOdOePfTbTcVmVoBrant

¹² Quod *CaMgPfTc; Quid Tb

¹³ non *CaPfTbTc; num Mg

¹⁴ -ietur *BeMgPf²TbTcVo; -iatur CaPf

¹⁵ sibi CaMgPfTb; *om.* Tc

¹⁶ admittit *MgPfTbTc; admitterit Ca

¹⁷ Sed *BeOaPf(*lac. follows*)TbTcVo; Ergo (?) CaMgPwRa

¹⁸ agit *CaMgPfTb; egit Tc

penitentiam ergo non debet, dimissa uxore sua²⁰, aliam ducere. Hic actus²¹ similis est²² in muliere et in viro.

ID 8.243] +C 34 q 1/2 c 7, Palea

¹⁹ una est *MgPfTbTc; una *obsc. corr.* Ca

²⁰ sua *CaMgPfTb; *om.* Tc

²¹ affectus Oa

²² sim. est *TbTc; est sim. CaMgOaPfRaVo

39

¹*Excusatio fornicationis vel adulterii*²

De hoc quod mihi reputatum est in hac synodo, quod simul cum ista femina adulterium vel fornicationem³ fecissem, quod ego non ita⁴ feci nec inde me culpabilem recognosco, sic me Deus adiuvet ad istud iudicium⁵.

ID 8.215]

¹ (vi. *add.* Bd) De sacramento quod debeant viri facere mulieribus et mulieres viris suis (quando reconciliantur *add.* Lj) *in mg.* BdLj², De sacramento quid debent sibi facere coniuges cum reconciliantur *add.* *in mg.* Tc²

² Exc. forn. vel ad. MgPf; De sacramentis adulterii Be; Purgatio imputati adulterii CaRaTc; Fornicatio Lc; *om.* OaPk; Purgatio Pt; Item Tb. Separatio incestu copulationis. Excusatio fornicationis vel adulterii Vo. vi *in mg.* Be²

³ ad. vel forn. *CaMgPfTc; forn. vel ad. Tb

⁴ non ita *BeOaTb; ita non CaMgPfTcVo; si ita Pk

⁵ Cb *fo. 92v ends, resuming in 8.67 below; at foot* Cb² *adds*, Hic deficit unus quaternus

40¹

*Separatio incestu copulationis*²

Ab isto die in antea cum ista femina cum qua adulterium vel fornicationem fecisti, unde disciplinam vel³ penitentiam suscepisti, amplius non adulterabis nec fornicaberis⁴ cum ea nec aliam uxorem accipies⁵ nisi post peractam penitentiam tibi licentia data fuerit ab episcopo⁶ aut ab⁷ eius misso, Sic te Deus adiuvet.

ID 8.216]

¹ Lc *after c 41*

² *inc. cop. om.* Pt

³ vel *CaMgPfTb; et Tc

⁴ -aberis *CaMgTbTcVo; -abis Pf

⁵ *after corr.* Pf; *duxeris with accipies ss* Vo

⁶ tuo *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

⁷ *ss* Tb

41

Reconciliatio coniugatorum¹

Ab isto die in antea istam tuam coniugem² nomine ill.³ quam iniuste dimiseras ita tenebis sicut per rectum maritus suam debet habere coniugem⁴ in dilectione et debita disciplina, nec eam per ullum malum ingenium a te separabis⁵, nec ea vivente aliam accipies. Sic te Deus adiuvet.

ID 8.217] + C 35 q 6 c 11

¹ coniugii Pt; Rec. con. Vo ss, *over* Separatio inceste copulationis

² tuam con. *CaPfTbTc; con. tuam Mg

³ nom. ill. BeMgPfTb; nom. N. CaTc; ill. Vo

⁴ coniugem *CaMgPfTb; uxorem Tc

⁵ -abis *CaMgPfTc; -aberis Tb

42

De eadem re

Amodo¹ in antea istum tuum² maritum quem iniuste dimiseras ita tenebis et amplexaberis, et ei in servitio³, in amore et in timore⁴ ita eris subdita, et obediens sicut per rectum uxor debet suo subiecta esse⁵ marito, nec unquam ab eo te separabis nec illo vivente alteri viro⁶ te sociabis nec coniugio aut⁷ adulterio. Sic te Deus adiuvet.

ID 8.218]

¹ Synodo Lg

² tuum *CaMgPfTb; *om.* Tc

³ et *add.* CaMgRaTc, *om.* BePfTbVo

⁴ et timore ss Ra²

⁵ uxor deb. suo (ss Ra) sub. esse BeCaMgPfRa; uxor deb. suo esse sub. OaTb; uxor deb. suo subdita esse Tc; deb. uxor suo sub. esse Vo

⁶ viro *CaMgPfTc; *om.* Tb

⁷ aut *BeOaPf; vel Mg; nec CaRaTbTc; an Vo

43

Augustinus, libro¹ questionum super Genesim², cap. clii³

Est⁴ ordo naturalis⁵ in hominibus, ut serviant femine viris, et filii parentibus, quia et illis⁶ hec⁷ iustitia est ut infirmior⁸ serviat maiori⁹.

¹ libro *OaPf; lib' CaMg; in libro LcRaTc; Liber Vo; *om.* BeTb

² super Gen. *om.* Be

³ Mg *uncertain.* vi. De subiectione qua debent uxores viris suis subici *in mg.* BdLj²; vii *in mg.* Be²; Quod mulieres apud [*sic*] velare et viris debeant esse subiecte *add. in mg.* Ln²

⁴ *after corr.* Ra; autem *add.* Ln

⁵ naturalis *CaMgPfTc; legitimus Tb

ID 8.94] C 33 q 5 c 12

⁶ illis CaMgPfTc; illi Tb

⁷ et illis hec] nulla *Migne*

⁸ infirmior BdLcLgMgObOcPfPtTcVo; inferior BeCaEaLnOaOd²OeRaTbVmWcWd; infirmior Ob²; firmior Od; maiori *Brant, Grat.*; maior *Migne*

⁹ maiori *BdCaLcLgLnMgObOcOdOePfPtRaTbTcVmVoWcWd; minor *Brant, Grat.*; minori *Migne*

44

*Augustinus*¹ *questionum*² *de Veteri et*³ *Novo Testamento*⁴, cap. cvi

Hec imago Dei est⁵ in homine ut unus factus sit dominus⁶ ex quo⁷ ceteri oriantur, habens imperium Dei quasi vicarius⁸ eius, quia omnis rex⁹ Dei habet imaginem. Ideoque¹⁰ mulier non est facta ad Dei imaginem¹¹. Sic etenim dicit, Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum¹². Hinc est unde apostolus, Vir quidem, ait, non debet velare caput, quia imago et gloria Dei est. Mulier autem ideo¹³ velat quia non est gloria aut imago¹⁴ Dei.

ID 8.95] C 33 q 5 c 13

¹ Aug. CaMgTcVo; Idem PfTb

² quest. CaMgOaPkRaTbVo; libro quest. Pf; in questionibus Tc; questio *after* testamento Be

³ et *CaMgPkTbTcVo; *om.* Pf

⁴ -ento CaTbVo; t' Mg; test' Pf

⁵ Dei est *BeCaPfPkPwTbTcVo; est Dei EgMg

⁶ fact. sit dom. CaMgPfPkTb; sit dom. factus Tc; factus sit homo *Brant*

⁷ omnes *add.* EgLgMgWd², *om.* *BeCaLcOaObOcOdPfPkPwRaTbTcVmVoWd

⁸ vicarius *BeCaEgOaPfPwTbTcVo; in carnis Mg; vicartus Pk

⁹ rex BeOaPfTbVo²; lex CaMgTc; lex vel rex Ra; rer Vo

¹⁰ Ideoque *CaMgPfTb; Ideo et Tc

¹¹ Dei im. *CaMgPfTb; im. Dei Tc

¹² Dei fec. eum BeMgOaRaTb; Dei fecit CaPf; suam Tc; fecit eum Vo

¹³ autem ideo *BeOaPkTb; vero CaEgMg; ideo LcPfPwRaTcWd; non Vo

¹⁴ gl. aut im.] imago aut gloria Wc

45

*Augustinus*¹

Satis hinc apparet² quemadmodum subditas viris feminas³ et pene famulas lex esse voluerit uxores, quod dicens⁴ adversus uxorem vir testimonium, unde⁵ lapidaretur illa si hoc⁶ verum esse⁷ demonstraretur, ipse tamen⁸ non vicissim lapidatur

¹ Aug. *BeCaPkTbTc; Aug. in eodem MgVo; Idem in eodem Pf

² hinc app. *MgPfTbTc; app. hinc Ca

³ subd. vir. fem. BeOaPfRaTbVo; vir. fem. sub. CaMgTc

⁴ quod dicens (vir *add.* Tc) *BeCaLgMgOaObOcOdOePfSgTbTcVmVo; dum constituit ut diceret *Brant*

⁵ unde *BeCaMgPfPkPwVo; unum Tb; unum unde Tc; *om.* Oa

⁶ falsum *add.* Ra²Tc, *om.* *CaMgPfRaTb

si hoc falsum constiterit, sed tantummodo castigatur et dampnificatur, eique perpetuo iubetur adherere qua carere voluerat. In aliis autem causis eum qui testimonio falso cuiquam nocuerit, quasi⁹ probaretur, iussit¹⁰ occidi. Eadem plecti iubet¹¹ pena, qua fuerat si verum esset iste plectendus.

ID 8.96] C 33 q 5 c 14

⁷ ver. esse *BeMgPFTcVo; ver. CaRa; esse ver. Tb

⁸ tamen *CaMgTbTcVo; om. Pf

⁹ quasi CaPfPkPwTbTc; quo si Mg

¹⁰ iussit *CaPfPkPwTbTc; ius sit Mg

¹¹ pl. iub. CaMgPFTc; iub. pl. Tb

46

Hieronimus super epistolam ad Titum

Cum caput mulieris vir sit, caput autem viri Christus, quecunque uxor non subicitur viro, hoc est capiti suo¹, eiusdem criminis rea est cuius et² vir si non subiciatur capiti suo Christo. Verbum autem Domini blasphematur vel cum³ contempnitur Dei prima sententia et pro nihilo ducitur, vel Christi infamatur evangelium dum contra legem fidemque nature ea que Christiana est et ex Dei lege⁴ subiecta viro imperare⁵ desiderat, cum etiam gentiles femine viris suis serviant communi lege nature⁶.

ID 8.97] C 33 q 5 c 15

¹ hoc - suo *CaMgPFTb; om. Tc

² et *CaMgPFTb; est ss Tc

³ cum PfRaTcVo; om. BeCaMgOaTb

⁴ Dei lege *BeCaMgPFTb; lege Dei PtTc

⁵ -are *MgPFTbTc; -ante Ca

⁶ serviant – nature] communi lege nature subiecte sint Pt

47

Augustini questionum in libro¹ Numeri, cap. liii²

Noluit ita³ lex aliquid vovere Deo adversus animam suam, ut non⁴ in aliquarum rerum licitarum atque concessarum abstinentia⁵, in eisdem votis femine

¹ quest. (questio Be) in lib. *BeCaMgPFTbVo; quest. Ra; in lib. quest. Tc

² Quod vota uxorum non sunt solvenda a viris non consentientibus *add. in mg. Ln²*

³ ita *BeMgOaPfRaVo; itaque AdCaLnTbTcWc

⁴ ut non CaOaPFTbTc; id est Mg

⁵ ut *add. Mg, om. *CaPFTbTc*

valeat⁶ auctoritas sed virilis⁷, ita ut si adhuc innupte concesserat pater vota persolvere⁸, si antequam persolverit nupserit, et viro eius hoc cognitum non placuerit, non persolvat, et hoc omnino sine peccato, quia Deus mundavit eam sicut dicit, id est mundam⁹ iudicavit. Neque hoc contra Dominum fieri putandum est, cum ipse Deus¹⁰ hoc preceperit¹¹, hoc voluerit. [48] Item. Manifestum est ita voluisse legem feminam sub viro esse ut nulla vota eius que abstinentie causa voverit reddantur ab ea, nisi auctor vir fuerit permittendo. Nam cum ad peccatum eiusdem viri pertinere voluerit¹², si prius permiserit et postea prohibuerit etiam¹³ hoc¹⁴ tamen¹⁵ non dixit¹⁶ ut faciat mulier quod voverat, quia permissa iam prius a viro fuerat, viri dixit esse peccatum, quia abnuat quod prius concesserat, non tamen mulieri vel ex hoc permissum dedit¹⁷ ut cum prius vir ei concesserat¹⁸ postea, si prohibuerit, contempnatur¹⁹.

ID 8.98] C 33 q 5 c 16 to hoc voluerit, C 33 q 5 c 11 from Manifestum est - end

⁶ fem. val. *CaMgPfTc; val. fem. Tb

⁷ virilis *CaMgPfTb; viri Tc

⁸ persol- *CaMgPfTc; sol- Tb

⁹ fieri *add.* Mg, *om.* *CaPfTbTc

¹⁰ Deus *CaMgPfTb; *om.* Tc

¹¹ -perit *CaMgPfTc; -pit Tb

¹² lex *add.* Tc, scilicet lex *add.* ss. Ca, *om.* *MgOaPfTb

¹³ etiam *MgPfTbVo; et CaTc; *om.* Be

¹⁴ hoc *BeCaPfTbVo; hic Mg; h' Tc

¹⁵ tamen *BeCaMgTb; tantum PfRaTcVo

¹⁶ lex *add.* Ca²RaTc, *om.* *BeCaMgPfRa²Tb

¹⁷ lex *add.* RaTc, *om.* *CaMgPfTb

¹⁸ non tamen mulieri – ei concesserit? in mg. Vo²

¹⁹ contempnatur BeMgOaPfRaTbVo; contempnatur Ca; contempnatur Tc

49

Ambrosius¹ in libro questionum Veteris et Novi Testamenti, cap. lxxv²

Mulierem constat dominio viri subiectam esse³ et nullam auctoritatem habere, nec docere enim potest nec testis esse neque⁴ fidem dicere⁵ nec⁶ iudicare.

ID 8.85] C 33 q 5 c 17

¹ Ambrosius *BeLcMgPfTbVo; Augustinus CaRaTc

² lxxv BeOa; lxxvi Vp

³ dom. (*after corr.* Pf, domini Oa) viri sub. esse *BeOaPfTb; esse sub. sub dom. viri CaMgTc; domino viro sub. esse Lc; dominio viri esse sub. Ra; dominio viri subditam esse Vo

⁴ neque *BePfTbTcVo; nec CaMg

⁵ dicere *BeCaLcPfRaTc; dare MgWd²; ducere OaTbVoWd

⁶ nec *BeCaMgPfRaTb; neque TcWc

50

Ambrosius¹ in Exameron² in tractatu diei iiii³

Adam per Evam deceptus est, non Eva per Adam. Quem vocavit ad culpam mulier, iustum est ut eam gubernatione⁴ assumat, ne⁵ iterum femina⁶ facilitate labatur.

ID 8.91] C 33 q 5 c 18

¹ Amb. *CaMgTbTcVo; Idem Pf

² Exam- *CaMgTbTc; Exm- Pf

³ in tr. diei iiii *MgOaPfTcVo; in tratheii iiii Ca?; de die iiii Ra; in tr. iiii diei Tb; om. Be

⁴ -ione BeCaPkTbTc; ?Mg; -ionem PfVo

⁵ ne *BeMgPfTbTc; nec Ca

⁶ -ina LcPfPkRaTbTc; -ine BeCaVo; -inea Mg

51

Ambrosius¹ super primam epistolam² ad Corinthios

Mulier debet velare caput quia non est imago Dei, sed ut ostendatur³ subiecta. Et quia prevaricatio per illam inchoata est, hoc signi⁴ debet habere in ecclesia propter reverentiam episcopalem non⁵ habeat caput liberum, sed velamine tectum⁶, non habet potestatem loquendi⁷, quia episcopus personam habet Christi. Quasi ergo ante iudicem sic⁸ ante episcopum, qui vicarius Domini est, propter reatus originem⁹ subiecta¹⁰ debet videri.

ID 8.92] C 33 q 5 c 19

¹ Amb. *CaMgTbTcVo; Idem Pf

² prim. ep. *CaMgTcVo; ep. Be; ep. prim. PfRaTb

³ esse add. and canc. Tb

⁴ signi *CaMgPfTb; signum Tc

⁵ non *BeOaPfTbVo; ne CaMgTc

⁶ et add. Tc, om. *CaMgPfTb

⁷ pot. loquendi *BeCaMgOaPfVo; pot. ligandi Tb; loquendi pot. Tc

⁸ iud. sic *BeOaPfPkVo; iud. sit CaMgPw; iud. Christi sic RaTc; sit iud. sic Tb

⁹ reatus originem *BeOaPkRaTbVo; reatum originalem CaMgPfRa²Tc

¹⁰ -ecta BeCaMgOaPfTb; -ecto Tc

52

Augustinus in libro de Civitate Dei, XII¹

Cum igitur genus humanum post primam copulam viri facti ex pulvere et coniugis eius² ex viri latere, marium feminarumque³ coniunctione opus haberet⁴ ut

¹ XXII Ra. viii. Qua ratione non debet fieri coniugium inter parentes in mg. Bd; Qua ratione non debet coniugium inter parentes fieri add. in mg. Lj²; viii add. in mg. Be²

² eius *CaMgPfTb; om. Tc

³ marium feminarumque CaOaPwTbTc; marum feminarumque BeRa; maritum feminariumque Mg; in harum feminarum PfVo

gignendo multiplicarent⁵, nec essent ulli homines nisi qui ex illis duobus nati fuissent viri coniuges sorores suas⁶ acceperunt. Quod profecto quanto est antiquius compellente necessitate, tanto postea factum est dampnabilius religione prohibente. Habita est enim ratio rectissima⁷ caritatis ut homines quibus esset utilis atque honesta concordia diversarum necessitudinum vinculis necterentur. Nec unus in uno multas haberet, sed singule spargerentur in singulos, ac sic ad socialem vitam diligentius plurime⁸ plurimos obtinerent. Pater quippe et socer duarum sunt necessitudinum nomina. Ut ergo alium⁹ quisque habeat patrem, alium socerum, numerosius se caritas porrigat, utrumque¹⁰ autem unus Adam esse cogebatur, et filiis et filiabus suis, quando fratres sororesque coniugio iungebantur¹¹. Sic et Eva uxor eius utriusque sexui filiorum fuit et socrus et mater. Que si due femine fuissent, mater altera, et socrus altera, copiosius se¹² socialis dilectio¹³ colligaret¹⁴. Sed hoc unde fieret¹⁵ tunc non erat quando nisi fratres et sorores ex illis duobus primis nulli homines¹⁶ erant. Fieri ergo debuit quando potuit, ut existente copia unde ducerentur uxores, que non erant iam¹⁷ sorores, ut¹⁸ non solum illud ut fieret¹⁹ nulla necessitas esset. Quod humano genere crescente etiam inter impios deorum multorum falsorumque cultores²⁰ sic observari cernimus, ut etiam si perversis legibus permittantur fraterna coniugia, melior tamen consuetudo ipsam malit exhorre licentiam, sicque adversetur²¹ quasi nunquam licere potuerit. Copulatio igitur maris et femine quantum attinet ad genus²² humanum quoddam seminarium est²³ civitatis. Celestis vero civitas opus habet ut noxam generationis evadat.

⁴ -eret *CaMgPfTc; -erent Tb

⁵ -ent *CaPfTb; ?Mg; -et Tc

⁶ sor. suas *CaMgPfTb; suas sor. Tc

⁷ rect- *CaPfTbTc; cert- Mg

⁸ plurime *CaMgPfRa²Tb; om. RaTc

⁹ ergo al. *CaPfTbTc; al ergo Mg

¹⁰ -que *CaMgPfTb; om. Tc

¹¹ iung- *CaPfTbTc; coniung- Mg

¹² se *CaMgPfTb; om. Tc

¹³ dilectio *CaMgPfTc; collectio Tb

¹⁴ colligaret *CaMgPfTb; copularet Tc

¹⁵ fieret *CaMgPfTb; fuerit Tc

¹⁶ nulli hom. *in upper mg.* Ra²

¹⁷ non er. iam *BeOaPfTb; iam non er. CaMgTc

¹⁸ ut *CaMgPfTc; om. Tb

¹⁹ ut fieret *BeOaPfTbVo; fieret ubi CaMg; fieret ut Tc

²⁰ *corr. fr.* -esque Ca

²¹ -etur *CaMgPfTb; -atur Tc

²² att. (*repeated* Tb) ad gen. *CaPfTbTc; ad gen. att. Mg

²³ *terrene add.* EgLgMg, *om.* *BeCaObOaOcOdOePfPtPwRaTbTcVmVoWc

ID 8.39] C 35 q 1 c 1

53

*Primus liber Institutionum*¹, tit.² x

³Inter eas personas que parentum liberorumve⁴ locum obtinent, inter se nuptie contrahi⁵ non possunt, veluti inter patrem et filiam, vel⁶ avum vel⁷ neptem, vel matrem et filium, vel aviam et nepotem, et usque ad infinitum⁸. Et si tales persone inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias contraxisse dicuntur. Et hec adeo⁹ ita sunt ut quamvis per adoptionem parentum liberorum¹⁰ loco sibi esse¹¹ ceperunt¹², non possunt¹³ inter se matrimonio iungi¹⁴, in tantum ut etiam dissoluta adoptione idem iuris¹⁵ maneat. Itaque eam que¹⁶ per adoptionem filia aut neptis esse ceperit non poteris uxorem ducere quamvis eam mancipaveris¹⁷. Inter eas quoque personas que ex transverso gradu cognationis iunguntur, est quedam¹⁸ similis observatio, sed non tanta. Sane enim inter fratrem sororemque nuptie prohibite sunt¹⁹, si²⁰ ab eodem patre, ab eademque matre²¹ nati fuerant²², sive ex alterutro²³ eorumdem. Et si qua per adoptionem soror tibi esse ceperit, quamdiu quidem constat adoptio²⁴, sane inter te et

¹ Primus liber inst. (with very large 'P') CaPk, with space for large initial Sg, in common form VoWc; Primo libro inst. Pf; Inst. lib I EgMgPw(in insc.; see below)RaVp; De libro inst. Tb; Ex primo lib. inst. Tc

² tit. *BePfPkTbTcVo; cap. CaEgMgPwRa; om. BeOa

³ Primus liber (om. Vp) inst. tit. x (Christo Ca) repeated as first words of text CaPwRaTbVp, in text only Be

⁴ -orumve *BeCaMg;-orumque Oa; -orum PfRaTcVo; -orum vel Tb

⁵ nup. con. *CaMgPfTb; con. nup. Tc

⁶ vel *BeOaPfTbTcVo; et CaMgRa

⁷ vel BeOaMgPfRaTcVo; et CaTb

⁸ in- ss Ca

⁹ adeo *CaMg; ideo BePfTbTcVo

¹⁰ -orum BeOaPfTbTcVo; liberorumve Ca; -orumve Mg

¹¹ sibi esse *CaPfTbTc; esse sibi Mg

¹² -unt *BeCaTbTc; -int MgPfVo

¹³ -unt CaMgPfTb; -ent Tc

¹⁴ iungi *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁵ iuris *CaMgPfTb; ius Tc

¹⁶ quam Vo. tibi add. CaMg, om. BeOaPfTbTcVo

¹⁷ man- BeMgOaPfTbVo; emancipaveris Ca; emancipaveris Tc. Itaque eam – mancip. om. Vc, add. Vc²

¹⁸ quedam *BeCaMgTbTc; erasure Pf; quendam Vo

¹⁹ sed add. Tc, om. CaMgPfTb

²⁰ si BeMgOaPfTb; sive Ca?; sed si Tc

²¹ eademque matre *BeMgOaPfVo; eodemque matre Ca; eadem matri Tb; eademque parente Tc

²² fuerant MgPfTbVo; fuerint BeCaTc

²³ alterutro *CaMgPfTb; adulterio Tc

²⁴ const. ad. *CaPfRaTbTc; ad. const. Mg; enim patris (?) in mg here Ra²

eam nuptie consistere non²⁵ possunt²⁶, filiam²⁷ uxorem ducere non licet, sed nec neptem fratris vel sororem²⁸ ducere quis potest, quamvis quartus gradus sit²⁹. Cuius enim filiam ducere uxorem non licet, eius neque neptem permittitur. Eius³⁰ vero mulieris quam pater tuus adoptavit³¹, filiam non videris impediri uxorem ducere, quia neque naturali neque civili iure tibi³² coniungitur³³. Duorum autem fratrum sororumve liberi³⁴, vel fratris et³⁵ sororis iungi non³⁶ possunt. Item. Amitam licet³⁷ adoptivam uxorem ducere³⁸ non licet³⁹ materteram⁴⁰, quia parentum loco⁴¹ habetur⁴². Qua ratione verum est⁴³ magnam quoque amitam et materteram magnam prohiberi⁴⁴ uxorem ducere⁴⁵. Affinitatis quoque veneratione quorundam nuptiis abstinere necesse est, ut ecce privignam aut nurum uxorem ducere non licet quia utreque filie loco sunt. Item. Mariti autem filius ex alia uxore et uxoris filia ex alio marito vel contra⁴⁶ matrimonium recte contrahunt, licet habeant fratrem vel sororem ex matrimonio postea⁴⁷ contracto⁴⁸.

Si uxor tua post divortium ex alio filiam⁴⁹ procreaverit, hec⁵⁰ quidem⁵¹ non est privigna tua⁵². Item. Si adversus ea que diximus aliqui coierint, nec vir nec uxor nec⁵³

²⁵ ss Ca

²⁶ fratris vel sororis *add.* BeCaEgMg, *om.* *PfPkPwTbTcVo

²⁷ filiam *MgPfTbTc; *om.* BeCa

²⁸ sororem OaPfPwTbVo; sororis BeCaMg; sororem fratris Tc

²⁹ grad. sit CaPfTbTc; sit grad. Mg

³⁰ Eius *BeMgPfTbTc; Quis Ca

³¹ adoptavit *CaMgPfTb; *om.* Tc

³² iure tibi *CaMgPfRaTb; tibi iure Tc; ..cap cano ...preiudicant *in mg.* Ra²

³³ ...si mater sit in potestate non per eam filia, quia matres filios in potestate non habent *add. in mg.* Mg

³⁴ -eri *CaMgPfTb; -eris Tc

³⁵ et *BePfTbVo; vel CaMgTc

³⁶ ss Ca²

³⁷ licet *CaMgPfTb; *om.* Tc

³⁸ ux. duc. *CaPfTbTc; duc. ux. Mg

³⁹ nec *add.* PfRa, Item *add.* Mg, *om.* BeCaRa²TbTcVo

⁴⁰ -eram *MgPfTb; -eram quoque BeCa; -era Tc

⁴¹ parentum loco *CaMgPfTc; loco parentis Tb

⁴² -etur CaMgTbTc; -entur Pf

⁴³ Qua rat. verum est *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁴⁴ -eri *CaMgPfTb; -emur Tc

⁴⁵ ux. duc. *BeOaTb; duc. ux. CaMgPfTcVo

⁴⁶ marito vel contra *CaMgPfTb; matre Tc

⁴⁷ *in mg.* Ra²

⁴⁸ natus *add.* CaOd², *om.* *BeMgOdPfRaTbTc

⁴⁹ *corr. to filio* Ca

⁵⁰ hec *CaTbTc; h' MgVo; hoc Pf

⁵¹ quidem *CaMgPfTb; *om.* Tc. hec quid. ss Be

⁵² Sed Iulianus huiusmodi nuptiis abstinere debere ait *add.* EgLgMg, *om.*

*BeCaObOcOePfPkPwRaTbTcVmVoBrant

⁵³ nec nuptie *add.* Od²Vosm.; nuptie nec *add.* Ca, *om.* *BeLgMgOaObOcOdOePfRaTbTcVmVoBrant

matrimonium⁵⁴ intelligitur, nec dos. Itaque, qui ex eo coitu nascuntur, in potestate patris non sunt, sed tales sunt quantum ad patriam potestatem⁵⁵ pertinet⁵⁶ quales sunt hi⁵⁷ quos mater vulgo⁵⁸ concepit. Nam nec hi⁵⁹ patrem habere intelliguntur. Cum his etiam incertus est coitus unde solent filii spurii⁶⁰ appellari⁶¹, vel a Greca voce⁶² sporadii⁶³, concepti⁶⁴ quasi⁶⁵ sine patre⁶⁶ filii. Sequitur ergo⁶⁷ ut et⁶⁸ dissoluto tali coitu⁶⁹ dotis exactioni⁷⁰ locus sit⁷¹.

ID 9.1] Inst. De Nuptiis, § Inter eas

⁵⁴ esse *add.* LgMg, recte *add.* Tb, *om.* *BeCaObOcOdOePfRaTcVmVo

⁵⁵ sed sales sunt quantum – patriam potestatem *repeated* Vo

⁵⁶ pat. pot. pertinet BeCaMgTb; pat. pot. pertinent PfVo; patrie pertinet pot. Tc

⁵⁷ sunt hi *BeTb; hi sunt CaMgPfTcVo

⁵⁸ mater vulgo *BeCaMgPfTc; vulgo mater Tb

⁵⁹ qui *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

⁶⁰ fil. sp. *MgPfTbTc; sp. fil. Ca

⁶¹ appellari *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁶² voce *CaMgPfTb; lingua Tc

⁶³ spor- *BeTbVo; sporodii Ca; sporadei Mg; sper- Pf; sporazin Ra; spar- Tc

⁶⁴ vel *add.* Mg, *om.* *CaPfTbTc

⁶⁵ *in mg.* Ra²

⁶⁶ patre *CaMgTbTcVo; patrie Pf

⁶⁷ ergo *CaFcMgObOcOdPfSeTb; igitur Tc

⁶⁸ et *OaTb; eo Pw; *om.* BeCaFcMgObOcOdPfSgTcVo

⁶⁹ nec *add.* Od²

⁷⁰ -ioni *Be²MgOd²Pf(?*after corr.*)RaTbTcVo; -ione BeOdSg

⁷¹ sit *BeCaMgObOcOdOePfPkPwSeTbVo; non sit Ra; *om.* Tc. Sequitur ergo - locus sit

*AbBdBcCaEcEgFcGcKaLbLgMgOaObOcOdOePfPkPtPwQa(Ra)SdSeSgTb(Tc)VmVoVpWaWbWc
; *om.* Brant

54

Ambrosius Paterno

Tu¹ copulares² filium tuum³ et neptem ex filia, id est ut accipiat sororis⁴ sue filiam. Interroga nominum legionem⁵, nempe⁶ avunculus iste illius, illa huius neptis vocatur. Item. Quid est⁷ quod dubitari queat cum lex divina etiam fratres patruales prohibeat convenire in coniugalem copulam⁸ qui sibi quarto copulantur gradu? Hic autem gradus tertius est qui etiam civili iure a consortio coniugii videtur exceptus.

ID 9.5]

¹ Ut Vp

² copulares OaPfTbVo; copulare paras BeCaMgRa; copulare vis Tc

³ tuum *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁴ *add.* Ca³

⁵ legionem MgPfTbTc; religionem Ca

⁶ nempe *CaMgPfTc; nepte Tc

⁷ Quid est *CaMgPfTbTc; *om.* Brant

⁸ Item *add.* Tc, *om.* *CaMgPfTb

55

Alexander II clericis Neopolitanis¹

De parentele gradibus tam famose questionis apud illos² scrupulum³ nuper etiam inter vos⁴ emersisse cognovimus, super qua⁵ nonnullos perniciosos interpretes⁶ ac disputatores contra veritatis regulam sanamque doctrinam dogmatizare dolemus. Sedentes enim in cathedra pestilentie dictant⁷ iura, que nesciunt, et docent illa⁸ que nullatenus didicerunt. Nam, ut fertur, ita generationes a duobus fratribus altrinsecus⁹ prodeuntes enumerant ut eorum invicem filios iv, nepotes vi, pronepotes viii generationem esse perhibeant¹⁰. Hoc itaque modo unumquemque generationis gradum, qui unus procul dubio dicendus est¹¹, dividunt, atque imperite numerando progeniem¹² desecare contendunt¹³. Qui nimirum nequaquam in huius¹⁴ fetoris ructus¹⁵ pestilenter irrumperent si sacre pabulum scripture vivacis ingenii faucibus ruminarent. Nam quod duorum fratrum sive nepotum¹⁶ vel¹⁷ deinceps utrinque¹⁸ descendunt generationes non diverse dici, sed eodem ac¹⁹ sub uno²⁰ nomine debeant uniformiter appellari, testatur liber Geneseos cum dicit, Vixit Ioseph centum et decem annis et vidit Ephraim filios²¹ usque ad tertiam generationem. Filii quoque Machir²² filii Manasse nati sunt in genibus Ioseph. Porro autem si sic generationes supputari²³ deberent ut vestri²⁴ disputatores autumant dum Ioseph ex²⁵ utroque filio

¹ Neopolitanis *CaMgPFTbVo; Nepotianis Oa; Neopolis Tc. Be *replaces* Zacharias papa cp. i *with* Clericis Neapolitanis Alexander II; ...cautem gradus ...cius est qui etiammili iure a.. *add. in mg.* Ln²

² tam fam. quest. ap. illos BeMgPf²; fam. tam. quest. apud illos CaPfRaVo; fam. tam apud illos quest. OaTb; fam. quest. tam apud illos Tc

³ -lum *CaMgPFTb; -losus Tc

⁴ nuper etiam inter vos *CaMgPFTb; quam inter vos etiam nuper Tc

⁵ qua *CaMgPFTb; quam Tc

⁶ *in mg.*, *with an erasure in text* Ra²

⁷ dictant *BeCaMgTbTc; dictitant PfVo

⁸ *ss* Ra²

⁹ *in mg.* Ra²

¹⁰ perh- *CaMgPFTb; proh- Tc

¹¹ dic. est *MgPFTbTc; gradus est dic. Ca

¹² progeniem *CaMgPFTb; propaginem Tc

¹³ contendunt *CaPFTbTc; contempnunt (vel contendunt *ss*) Mg

¹⁴ huius *MgPFTbTc; huiusmodi Ca

¹⁵ ructus *BeOaTb; rictus Be²CaPfRaVo; ritus Mg; rectus Tc

¹⁶ nepetum Tc

¹⁷ vel *CaMgPFTb; et Tc

¹⁸ utrinque *BeMgPFVo; utrumque CaOa; utrique TbTc

¹⁹ ac *BeMgPFTbVo; aut Ca; et Tc

²⁰ et sub uno *ss* Tc

²¹ filios *MgPFTbTc; *om.* Ca

²² Machir *BeCaTbTcVo; Marchir MgPf

²³ supp- *CaMgPFTb; comp- Tc

²⁴ vestri *BeMgPFTbVo; nostri CaTc

Ephraim, scilicet²⁶ et Manasse, nepotes haberet, nequaquam scriptura²⁷ diceret, quia vidit filios²⁸ Ephraim usque ad tertiam sed²⁹ usque ad vi generationem. Item. Beatus quoque Gregorius dum super Anglorum coniugiis scriberet, hec fere verba deprompsit. [56] Quedam lex Romana in³⁰ republica precepit ut duorum fratrum vel sororum filius vel filia³¹ in coniugio copularentur. Sed omnino cognoscitur ex hoc coniugio³² sobolem non posse³³ subcrescere. Unde necesse est ut iam iv, vel v³⁴ invicem generatione³⁵ copulentur, in quibus nimirum verbis luce clarius patet quia dum doctor insignis duorum fratrum soboles prohibet³⁶ in matrimonio iungi³⁷, in iv vero generatione³⁸ permittit neophitos copulari ut quamquam³⁹ cultores perversi dogmatis astruunt, generatio iv in duorum fratrum filiis valet inveniri.

ID 9.6]

²⁵ ex *MgPfTbTc; om. Ca

²⁶ scil. *CaMgPfTb; om. Tc

²⁷ neq. scr. *CaPfTbTc; scr. neq. Mg

²⁸ us *add. and. canc.* Ca

²⁹ sed *CaMgPfTb; et Tc

³⁰ *corr. fr.* iure Ca

³¹ filia *MgPfTbTc; filiam Ca

³² copularentur set omnino cognoscitur ex hoc coniugio *repeated* Ca, om. *MgPfTbTc

³³ sob. non posse *OaTb; non posse sob. BeCaMgPfTcVo

³⁴ v *BeCa²MgPfTbVo; vi CaTc

³⁵ inv. gen. CaMgPfTc; gen. invice Tb

³⁶ *in mg.* Ra²

³⁷ Mq *resumes*

³⁸ vero gen. *CaMgPfTb; om. Tc

³⁹ ut quamquam OaTbWc; nequaquam ut (*ss* Pf, *in mg.* Ra) BeCaMgMqPfRaTcVo

57

Decretum¹ Gregorii iunioris

Si quis fratris uxorem duxerit in coniugium, anathema sit. Si quis novercam aut nurum suam duxerit, anathema sit. ²Si quis consobrinam suam³ duxerit, anathema sit. Si quis⁴ de propria cognatione vel quam cognatus habuit⁵ duxerit in coniugium⁶, anathema sit.

ID 9.19]

¹ Decretum CaTb; Decreta BeMgPfRa; Ex decr' Tc

² et *add.* CaMgTc, om. *BePfTbVo

³ suam *CaPfTbTc; om. Mg

⁴ quis *CaMgPfTc; quid Tb

⁵ -uit *BeMgOaPf; -uerit CaTbTcVo

⁶ in con. om. Pt

58

Zacharias papa, cap. i

Asserentibus hominibus de Germanie partibus didici quod beate recordationis papa Gregorius, dum eos ad religionem Christianitatis divina gratia illustraret, licentiam illis dedisset in quarta sese copulari generatione. Quod quidem Christianis licitum non est¹ dum usque² se cognoverint³. Sed dum rudes erant invitandi ad fidem quamquam⁴ minime scriptum reperimus⁵ non ambigamus.

ID 9.20]

¹ Chr. - est] licitum non est Christianis Vm

² usque *BeCaOcPfTbVmVo; utique Mg; om. Tc

³ dum (om. Oa) - cogn. *BeCaMgOaObOcOdOePfPtTbTcVmVo; om. Brant

⁴ quamquam BeTb; quod CaMgPfTc; quodque Vo

⁵ reperimus BeCaEaLgMqOaObOcOdOePfPkPtRaTbVmVoVpWc; rep. concessum EgMgTc; comperimus Brant

59

Capitolo quinto¹

Ut² consobrinam, neptem, novercam, fratris uxorem, vel de propria cognatione, vel quam cognatus³ habuit⁴ nullus audeat sibi in coniugio⁵ copulare. Si quis huic tali⁶ nefario coniugio convenerit, et in eo permanserit, sciat se apostolice auctoritatis⁷ anathematis vinculis esse⁸ innodatum, et nullus sacerdos tribuat ei communionem. Si vero conversus divisusque⁹ fuerit a tali¹⁰ copulatione digne penitentie submittatur ut sacerdos loci¹¹ consideraverit.

ID 9.21]

¹ Cap. quinto *BeCaOaTbTc; Item cap. quinto EgLcPf; cap. ii Mg; Beda in ystoria Anglorum cp. v.xxxiiii et viiii tr' Aug. Vo; om. PkVp

² Et Vp; om. Pk

³ om. Vo

⁴ -uit *BeOaPfTb; -uerit CaMgTcVo

⁵ sibi in con. *Be²OaPfTbVo; sibi con. BeTc; in con. Ca; in con. sibi Mg

⁶ huic tali *BeOaPkTbVo; huic CaMgPf; huic tam Ra; tali Tc

⁷ imperio add. ss Tc, om. *CaMgPfTb

⁸ esse *BeOaTbTc; om. CaMgPfVo

⁹ conv. divisusque *CaMgPfTb; divisus conversusque Tc

¹⁰ tali *MgPfTbTc; om. Ca

¹¹ sac. loci *CaMgPfTb; sac. Tc; loci sac. Wc

60

Beda in historia Anglorum XXXIII et viii responsio Augustini¹

Si debeant duo germani fratres singulas sorores uxores² accipere, que sunt ab illis longa progenie generate.

ID 9.27a]

¹ Beda - Angl. xxxiiii et viii resp. (tr' Mq) Aug. MqSgTb; Beda - xxxiiii Be; Beda - xxxiiii et v inter. Aug. Ca; Beda - et viii Ea; Beda - Angl. viii tractatu inter.... Aug' Eg; Beda - Augustini. Responsa Gregorii Lg; Beda - Angl. xxxiiii et v tractatu Aug' resp. Gr. Mg; Beda - xxxiiii et v Ob; Beda - xxxiiii et v tract. Aug. Oc; Beda - xxxiiii OdVm; Beda - xxxiiii et viii resp. Oe; Beda - Angl. xxxiiii et viii tr' PkWc; Interrogatio Augustini Pf; Beda xxx et <v>iii tr. Ra; Beda in hist. Anglorum Tc; Nicholas Constantiniensi episcopi Salomoni Vo; Ex concilio Cabillonensi Vp

² uxores Be(after accipere)OaRaTbTc; om. CaMgMqPfVo

61

Responsio Gregorii¹

Hoc fieri² modis omnibus licet. Nequaquam enim³ in sacris eloquiis invenitur quod huic capitulo contradicere videatur.

ID 9.27b]

¹ Resp. Greg. *Mg(ss)MqPfTbVo(in text); Inter' Augustini et respondit Greg' Be; Resp. Gregorius Ca; Resp. Greg. in tractatu Aug. Ob; Augustino respondit Gregorius Pt; Resp. Gr. Augustino Ra; Gregorius Tc

² Hoc fieri om. Ea, which runs 61 on from 60

³ enim *CaMgPfTb; om. Tc

62

Cap. xxxvii. Gregorius respondit Augustino¹

Cum noverca misceri grave facinus est, quia in lege scriptum est, Turpitudinem patris tui² non revelabis. Neque enim turpitudinem patris filius revelare potest, sed quia scriptum est, Erunt duo in carne una, qui turpitudinem noverce que una caro cum patre fuit revelare presumpserit, profecto patris turpitudinem revelabit³. Cum cognata quoque misceri prohibitum est, quia⁴ per coniunctionem priorem caro fratris fuerit⁵ facta. Pro qua re etiam Iohannes Baptista capite⁶ truncatus est, et sancto martirio consummatus est⁷.

¹ Cap. - Aug. (-ini Vo) *CaOaPkRaTbVoVp; Resp. Gr' Aug' cp. xxxvii Be; (Greg respondit Augustino cancelled) Item Gregorius Eg; Aug. cap. xxxvii Gr. resp. Mg; Cap. xxxvii. Resp' August' Mq; Item responsio Gregorii Pf; Gr. item eidem Pt; Gregorius Augustino Tc

² tui *CaEgPfTbTc; om. Mg

³ -abit *CaMgPfTb; -avit Tc

⁴ quia *CaMgPfTc; que Tb

⁵ fuerit *CaMgPfTb; fuit Tc

ID 9.28]

⁶ capite *BeMqRaTbTc; om. CaMgPfVo

⁷ cons. est Ca²MgMqOaPfRaTbVo; coronatus est BeCa; cons. PtTc

63¹

Nicolaus Constantiensi episcopo Salemoni²

Sciscitatur³ a nobis sanctitas vestra si aliquis homo⁴ commatres spirituales habere valeat, unam post alteram. In quo fraternitas tua⁵ meminisse debet scriptum esse, Erunt duo⁶ in carne una⁷. Itaque, cum constet quia vir et uxor una caro per connubium efficiuntur, restat nimirum virum compatrem constitui illi mulieri, cuius matrimonio assumpta uxor commater esse videbatur. Et idcirco liquet virum illi femine⁸ non posse iungi in⁹ copula, que commater eius erat, cum qua idem una fuerat caro¹⁰ effectus.

ID 9.35, and 1.137] C 30 q 4 c 1

¹ in Vp cc 63-7 appear in the order 64, 63, 67, 65, 66

² Const. ep. Salemoni BeCaMgMqOaRaTbVo; Salomoni Const. ep. *Pf; papa Const. ep. Salomonis Pt; Const. ep. Tc. ix. De eo quod non potest vir duas commatres unam post aliam ducere in mg. Bd; De eo quod unus non potest duas commatres ducere unam post aliam add. in mg. Lj²Lk², ix add. in mg. Be²; quod nullus [?] duas commatres potest habere uxores add. in mg. Ln²

³ -itatur *CaMgPfTb; -itur Tc

⁴ duas add. ss Ra²

⁵ tua *CaMgPfTb; vestra Tc

⁶ Er. duo *CaMgPfTb; Duo er. Tc

⁷ obsc. corr. Ca

⁸ femine *CaPfTbTc; mulieri Mg

⁹ in *MgPfTbTc; om. Ca

¹⁰ fuerat caro OaPfTbVo; caro fuerat BeCaMgTc

64

Idem Carolo archiepiscopo

Si quis cum matre¹ spirituali² fuerit fornicatus anathematis, ut scitis³, percutitur ictibus. Similiter autem et illum⁴ percutere promulgamus⁵, qui cum ea quam de sacro fonte baptismatis⁶ suscepit⁷ aut cum illa quam ante episcopum tenuerit cum

¹ cum matre BdBeLdMgPfPkRaSeVoWc; cum commatre CaLfLhLjMqOaTbTc

² -ale Lm; ss Wc

³ ut scitis *BdCaLdLfLjLmMgPfTbVo; ut sciatis BePk; om. Tc

⁴ et illum *CaMgPfTbTc; om. Lf

⁵ prom- *BeCaPfRaTcVo; perm- LdMgTb

⁶ fonte bapt. *BdBeCaLdLfLjLmMgPfTb; bapt. fonte Tc

⁷ -perit *BdCaLdLfLjLmMgPfTb; -pit Tc

sacro⁸ chrismate fuerit uncta⁹, fornicationis perpetraverit¹⁰ scelus, legitimam¹¹ tamen, si habuerit¹², non dimittere cogatur uxorem.¹³

ID 9.36] +C 33 q 2 c 17

⁸ sacro *CaMgPFTbTc; om. Ld

⁹ uncta *BdBeLdLflLjLmMgPFTc; tincta Ca; iuncta Tb

¹⁰ -averit *CaMgPFTbTc; -avit Ld

¹¹ -eget- Lm

¹² -uerit *CaMgPFTbTc; -uit Lj

¹³ Quos enim Deus coniunxit homo separare non debet *add. Brant (cf dp C 33 q 2 c 17), om.*

*AbBdBeCaEaEcEgFcGcKaLbLdLflLgLjLmMgMqOaObOcOdOePFPkPtPwQaRaSdSeSgTbTcVmVo VpWaWbWc

65

Ex concilio Cabillonensi, cap. iiii

Dictum etiam nobis est quasdam feminas desidiose, quasdam vero fraudulentem ut a viris¹ suis separentur, proprios filios² coram episcopis ad confirmandum tenuisse. Unde nos dignum duximus ut si qua mulier filium³ suum desidia aut fraude aliqua coram episcopo tenuerit ad confirmandum⁴, propter fallaciam suam, aut propter fraudem quamdiu vivat penitentiam agat, a viro tamen suo non separetur.

ID 9.81] C 30 q 1 c 4

¹ a viris *MgPFTbTc; auris Ca

² suos *add. Mg, om.* *CaEgPFTbTc

³ *corr. fr.* virum Ra²

⁴ tenuisse. Unde - conf. *CaEgPFTbTc; om. Mg

66

Ex concilio Magontensi¹, cap. x in claustro Sancti Albani habito²

De eo quod interrogasti si ille qui filiolum suam duxit³ uxorem, et de eo qui concubuit cum commatre sua spirituali, et de eo qui filium suum baptizavit, et cuius uxor eum de fonte suscepit, ea ratione ut discidium coniugii fieret⁴, si postea in tali copulatione permanere possent, de talibus sic respondendum est⁵. Si filiolum⁶ aut

¹ Mag- *CaPFTbTc; Mog- Mg

² in cl. - hab. *BdBeMqOaRaTbVo; in cl. - Albani CaMg; om. PFTc; (x. *add.* Bd) De eo qui cum filiolum sua aut cum commatre aut qui filium suum baptizavit, aut cuius uxor filium suum aut privignum de sacro fonte levavit, aut ad confirmationem tenuit, et ideo volunt separari *in mg.* BdLj²Lk²

³ duxit *MgPFTbTc; duxerit Ca

⁴ con. fier. *BeOaPFTbVo; fier. con. CaMgTc

⁵ est *MgPFTbTc; om. Ca

⁶ suam *add.* Tc, om. *CaMgPFTb

commatrem suam spiritualem aliquis in coniugio duxerit, separandos eos esse⁷ iudicamus, et gravi penitentia plectendos. Si autem coniuges legitimi unus aut ambo ex industria fecerint, ut filium suum de fonte suscipiant ut discidium fiat, tale consilium damus. Si innupti manere voluerint, bonum est. Sin autem, gravis penitentia insidiatori iniungatur et simul maneant⁸. Et si supervixerit prevaricator coniugii⁹, acerrima penitentia multetur et sine spe coniugii maneat.

ID 9.82] C 30 q 1 c 5

⁷ eos esse *BeCaMgTcVo; esse eos Pf; esse Tb

⁸ maneant *CaPfTbTc; om. Mg

⁹ superv. prev. con. *BePfVo; prev. con. superv. CaMgTc; previxerit prev. con. OaTb; pervixerit prev. con. Pk

67

Ex concilio Triburiensi, cap. xlvii¹

Qui spiritualem² habet compatrem³ cuius filium⁴ de lavacro sacri fontis accepit, et eius uxor commater non est, liceat ei defuncto compatre suo eius viduam ducere in⁵ uxorem, si nullam habent consanguinitatis propinquitatem. Quid enim? Nunquid non possunt coniungi quos nulla proximitas⁶ carnalis vel in id⁷ generatio secernit spiritualis?

ID 9.96] C 30 q 4 c 4

¹ Hec sententia non est auctentica *in mg.* Be²

² -alem *CaMgTbTcVo; -aliter Pf

³ -patrem *BeCaLcMgPfTcVo; -matrem MqOdTb

⁴ vel filiam *add.* CaLgOd²Ra, vel filia *add.* Mg, lacuna Pk, vel *add.* MqOaObTbVm, *om.*

*BeOcOdOePfTcVoWc

⁵ in *CaPfTbVo; ? Mg; *om.* Tc

⁶ proximitas *BeMqOaPfPkTbVo; propinquitas CaMg(vel proximitas ss)RaTc

⁷ in id *BeCaMg(nullam ss)MqTb; nulla PfRaVo; *om.* Tc

68

[Gregorius papa]¹

Gregorius servus servorum Dei, Venerio Caralitano. Fraternitatis tue studiose sagacitati, frater amande, quas debeo refero grates, quoniam quesisti que debuisti et² iucundum reddidisti me³. Unde placide ad inquisita respondeo⁴. Sedem apostolicam

¹ Greg. papa Pf; Gregorius Venerio Caralitano Mg; Idem Ra; Greg. episcopus Tb; De eodem Tc; Epistola Gregorii ad Caralitanum Vo; Greg. papa Venereo Caralitano episcopo *Brant*; *om.* BeCaEgMqOaPkPtWc. In quo ramusculo consanguinitatis possunt coniugia fieri *add. in mg.* Eg

² ques. que deb. et *CaMgPfTc; que deb. ques. Tb.

³ redd. me *BePfTbVo; redd. Ca; me redd. MgTc

consulere decrevistis⁵, si mulier copula nuptiali extraneo viro iuncta cognationi eius pertineat, si eo defuncto cognatio⁶ maneat eadem⁷, vel si⁸ sub alio viro cognationis vocabula dissolvantur, vel si⁹ susceptae soboles possint legitime ad prioris viri cognationis transire copulam¹⁰. Est enim verbum Domini validum et forte, est¹¹ durable, est¹² perseverabile, est immutabile, non¹³ momentaneum, non transitorium. Ait autem¹⁴ per se ipsa¹⁵ Veritas quod¹⁶ Deus est verbum Dei, Celum et terra transibunt, verba autem¹⁷ mea non transient¹⁸. Antequam Deus in carne inter homines appareret, eo inspirante dixit Adam, Quamobrem relinquet homo patrem et matrem suam¹⁹, et adheret uxori suae²⁰, et erunt duo in carne una. Cui non contradixit Dominus. Deinde cum Veritas oriretur²¹ de terra²² in terram, et invisibilis in humanitate apparuit, interrogatum est si licitum esset homini uxorem relinquere. Quod prohibens fieri vetuit²³, preter²⁴ si fornicatio sola excluderet copulam maritalem. Unde protulit statim in medium eandem ipsam sententiam quam ante secula manens cum Patre Verbum inspiravit in Adam, ipse confirmans quod ipse protinus²⁵ protulit homo, Quamobrem relinquet homo patrem et matrem suam et adheret uxori suae, et erunt duo in carne una²⁶.

Si una caro fiunt²⁷, quomodo poterit aliquis eorum propinquus pertinere uni, si non pertineat alteri? Quod minime fieri posse²⁸ credendum est. Nam uno defuncto in

⁴ -deo *CaMgPfTb; -de Tc

⁵ decrevistis *MgPfTbTc; debuisti crevistis Ca

⁶ pertineat – cognatio ss Be

⁷ cog. man. ead. *BeCaMgPfTc; man. ead. cog. Tb

⁸ si *BeTbTcVo; om. CaMgPf

⁹ a secundo add. Tc, om. *CaMgPfTb

¹⁰ tr. cop. *CaPfTbTc; cop. tr. Mg

¹¹ est *CaMgPfTc; om. Tb

¹² est *CaMgPfTc; et Tb

¹³ repeated and canc. Ca

¹⁴ autem *MqPfRaTbVo; enim BeCaMgTc

¹⁵ ipsa *BeCaMgPfVo; ipsam Tb; om. Tc

¹⁶ quod BeMgPfTcVo; que CaTb

¹⁷ autem *CaMgPfTb; om. Tc

¹⁸ -ient MgPfTbTc; -ibunt Ca

¹⁹ suam *CaMgPfTc; om. Tb

²⁰ et adh. ux. sue *MgPfTbTc; om. Ca

²¹ Ver. or. *CaMgPfTc; or. Ver. Tb

²² terra *CaMgPfTb; celo Tc

²³ corr. fr. vetat to vetui Vo

²⁴ preter CaMgTbTcVo; om. Pf

²⁵ obsc. corr. Ca

²⁶ suam et adh. - una *CaMgPfTb; et cetera Tc

²⁷ fiunt *BeCaMgTc; fuerit PfTb; fuerint Vo

²⁸ fieri posse *BePfTbTcVo; posse fieri CaMg

superstite affinitas non deletur²⁹, nec alia copula coniugalis affinitatem prioris copule solvere potest. Sed neque alterius coniunctionis³⁰ sobolem placet³¹ ad ipsius affinitatis prioris siquidem transire consortium pro eo quod verbum Domini³² validum est et forte et, ut inquit³³ dixit propheta, Quoniam ipse dixit et facta sunt, ipse mandavit et creata sunt³⁴. Statuit ea in eternum, et³⁵ in seculum seculi preceptum posuit et³⁶ non preteribit. Nam potest per verbum suum atque preceptum efficere duo³⁷ in carnem unam³⁸, et³⁹ masculum et feminam qui⁴⁰ innumeram multitudinem sexus utriusque⁴¹ non destitit secum facere unum, sicut per se Veritas dixit, Non pro his tantum rogo⁴², sed pro eis⁴³ qui credituri sunt per verbum eorum in me ut unum sint, sicut tu⁴⁴, Pater, in me et ego in te, et ipsi in nobis unum sint⁴⁵.

Si quis temerario ausu⁴⁶ et sacrilego in defuncto querit propinquitatem vel sub⁴⁷ altero affinitatis vocabula dissipare vel susceptam sobolem alterius copule credens⁴⁸ legitime sociari⁴⁹, propinquitatis prioris⁵⁰ hic negat Dei verbum⁵¹ validum esse⁵² vel⁵³ forte. Et qui tam facile vel tam velociter querit dissolvere⁵⁴, hic non credit verbum Domini manere in eternum.⁵⁵ Confice⁵⁶ terram ex quatuor locis distantibus

²⁹ deletur *MgPfTbTc; debetur Ca

³⁰ viri secundi scilicet *add.* Tc, *om.* *CaMgPfRaTb

³¹ -cet *CaMgPfTb; -cuit Tc

³² Domini *BePfTbVo; Dei CaMgTc

³³ inquit *CaMgPfTb; *om.* Tc

³⁴ scilicet *add.* Ca, *om.* *BeMgPfTbTc

³⁵ in eter. et *BeCaPfTbVo; *om.* MgTc; in sec. et Oa

³⁶ et *CaMgPfTb; que Tc

³⁷ eff. duo *OaPfTbVo; eff. duos BeCaTc; duos eff. Mg

³⁸ carnem unam *CaMgPfTb; carne una Tc

³⁹ et *CaMgPfTb; *om.* Tc

⁴⁰ qui *MgPfTbTc; que Ca

⁴¹ mult. sex. utr. *BeOaPfTbVo; sex. utr. mult. CaMgTc

⁴² tant. rogo *CaMgPfTc; interrogatio Mg; rogo tant. Tb

⁴³ eis *BeMgMqOaPfTbTcVoWc; his OeRa; rogo *add.* CaEgLgMgObOd, *om.*

*BeMqOaOcOePfRaTbTcVmVoWc

⁴⁴ tu *CaMgPfTc; *om.* Tb

⁴⁵ sicut tu - sint *repeated* Pf

⁴⁶ ausu CaMgPfTb; usu Tc

⁴⁷ vel sub *CaRaTbVm; vel si sub Be; vel si ab LgMgObOcOdOePkTcVo; vel ab Pf²; exstinguere sub

Brant

⁴⁸ credens *BeCaPkRaTbVo; credit MgPfTc

⁴⁹ -iari *CaMgPfTb; -iare Tc

⁵⁰ propinquitatis prioris *CaPfTbVo; propinquitati prioris BeMgRa; propinquitati priori Tc

⁵¹ Dei verbum CaMgPfVo; verbum Dei BeTbTc

⁵² *in mg.* Ra

⁵³ vel BePfTbVo; et CaMgRaTc

⁵⁴ querit dissolvere *BeCaMgTbTcVo; dissolvere vel sub Oa; dissolvit Pf

⁵⁵ Vp *ends cap. here*

⁵⁶ Confice *BeCaOaPkTbVo; Conspice Mg; Conficere Pf

magna intercapedine et confectam et conglutinatam finge⁵⁷ cuiuscunque figure⁵⁸ vel⁵⁹ immensitatis corpus volueris⁶⁰.

ID 9.38] C 35 q 10 c 1a

⁵⁷ finge *CaMgTbVo; fingere in Pf

⁵⁸ figure *CaMgPf; fingere Tb

⁵⁹ magna intercapedine - vel *CaMgPfTbVo; om. Pk

⁶⁰ -eris *CaMgTbVo; -erit Pf. [Confice] terram - corpus volueris *BeCaMgPfRaTbVoWc; om. PtTc

69

Ex concilio Maticensi¹, cap. iii²

Sane consanguinitas que in proprio viro observanda est, hec nimirum in uxoris parentela³ de lege nuptiarum custodienda est, quia constat eos duos fuisse in carne una. Communis illis utraque parentela esse credenda est sicut scriptum est, Erunt duo in carne una.

ID 9.44] C 35 q 2/3 c 14

¹ Maticensi BeOaPfPkTbVo; Matiensi CaMg; Maguntiensi Tc

² iii *BeMgPfTbTc; iiii CaVo

³ Db *resumes*

70

Ex concilio Cabillonensi, cap. v¹

Contradicimus quoque ut in iv vel v sextaque generatione nullus amplius coniugio copuletur. Ubi autem post² interdictum factum fuerit inventum, separetur³.

ID 9.54] C 35 q 2/3 c 21

¹ cap. v *BeCaMgTbTc; cap. i Oa; v cap. Vo; om. Pf. Quod non sit nubendum in iv vel v vel vi generatione *add. in mg.* Ln²Mg

² *in mg.* Ra

³ -etur BeCaMgOaPfTc²Vo; -entur Tb; -atur Tc

71

Ex epistola Iohannis Constantinopolitani episcopi ad Felicem episcopum Sicilie¹

Gregorius papa requisitus ab Augustino Anglorum² gentis episcopo quota generatione fideles debeant copulari, dispensatorie sic rescribit³, Quedam lex in

¹ ep. Sicilie *BeCaEgOaTbVo; ep. Sulicie Mg; ep. Silicie Pf; om. Tc; xi. In quo ramusculo consanguinitatis possunt coniugia fieri *in mg.* Bd

² *ss* Be

³ resc- *BeCaMgPfTc; desc- Tc

Romana republica⁴ permittit ut sive frater et soror⁵, seu duorum fratrum germanorum vel duarum sororum filius et filia misceatur, sicut⁶ experimento didicimus ex⁷ tali coniugio sobolem non posse succrescere. Unde necesse est ut iam quarta vel quinta generatio⁸ fidelium⁹ licenter sibi iungantur¹⁰.

ID 9.55] C 35 q 2/3 c 20a

⁴ in Rom. republica *BeCaTcVo; Rom. in rep. EgMg; Romana republica MqOaPk; Romana reipublice Pf; Romana in re p. Ra; Romana publica Tb

⁵ sive frater et soror *MgPfTbTc; sine fratris vel sororis Ca

⁶ sicut MqPfRaTbVo; sed BeCaMgTc

⁷ ex BeCaTc; ut MqOaPk; in Tb; om. MgPfRaVo

⁸ quarta vel quinta gen. BeMg?MqPfRaTcVo; quarta vel quinta generatione copulatio Ca; quarta gen. vel quinta Tb

⁹ -elium *CaMgPfTb; -eles Tc

¹⁰ sibi iung. (-atur Be, iug- Vo) *BeCaEgPfTcVo; ?Mg; subiugantur Tb

72

Item idem Iohannes dicit¹

Verum post multum temporis a Felice Messane² Sicilie³ presule⁴ requisitus utrum Augustino Gregorius scripserit, ut Anglorum quarta generatione contracta matrimonia minime⁵ solverentur, [73] humillimus pater⁶ Gregorius inter cetera talem dedit rationem⁷, Quod scripsi Augustino Anglorum gentis⁸ episcopo, alumno videlicet, ut recordaris, tuo, de consanguinitatis coniunctione ipsi et Anglorum genti que nuper ad fidem⁹ venerat, ne a bono quod ceperat metuendo austeriora, recederet¹⁰, specialiter et non¹¹ generaliter certissime¹² scripsisse me¹³ cognoscas¹⁴. Unde et mihi omnis Romana civitas testis¹⁵ existit, nec ea intentione hec¹⁶ illis scripsi mandata¹⁷, ut postquam firma radice in fide fuerint solidati¹⁸, si infra propriam consanguinitatem

¹ Item - dicit *BeCaMgOaTbVo; Idem Ioh. PfVp; Item idem Tc

² -ane *BePfTbTcVo; -alie CaMg

³ Sicilie *BeCaMgTbVo; Sirilie Mq; Silicie Pf; Sirie RaTc; Cilicie Ra (mg.)

⁴ presule *CaMgPfTb; episcopo Tc

⁵ min. *CaEgMgPfTb; om. Tc

⁶ pater *CaMgPfTb; papa RaTc; vel pater in mg. Ra

⁷ tal. ded. rat. *BeOaTbVo; tal. rat. ded. CaMgTc; ait tal. rat. Pf

⁸ Ang. gen. *CaMgTbTcVo; gen. Ang. Pf

⁹ fidem *MgPfTbTc; om. Ca

¹⁰ corr. fr. rederet Ca²

¹¹ non *CaMgPfTb; om. Tc

¹² certissime *MgPfTbTc; rectissime Ca

¹³ scr. me *CaPfTbTc; me scr. Mg

¹⁴ cog- *CaMgPfTb; recog- Tc

¹⁵ mihi omn. Rom. civ. test. *BeCaMgPfVo; Rom. civ. omn. mihi test. Tb; mihi Rom. civ. test. Tc

¹⁶ hec *CaTbTc; h' MgVo; hoc Pf

¹⁷ mandata *CaEgPfTbTc; mandaverim Mg

¹⁸ solidati *CaEgPfTbTc; firmati Mg

inveni fuerint, non separentur, aut infra affinitatis lineam, id est¹⁹ usque ad septimam generationem iungantur, sed quod adhuc illis neophitis existentibus eis²⁰ primum illicita consentire, et eos verbis ac exemplis instruere et que post de talibus egerint rationabiliter et fideliter excludere²¹ oporteret²². Nam iuxta apostolum qui ait, Lac dedi vobis potum, non escam, ista²³ illis²⁴ modo non posteris ut prefixum est temporibus tenenda indulgimus, ne bonum quod infirma adhuc radice plantatum erat exureretur²⁵, sed aliquantum firmaretur et usque ad perfectionem custodiretur. Hec ergo ego Iohannes idcirco perstringenda²⁶ curavi ut hi qui occasione nove dispensationis illicita matrimonia contra hunc²⁷ eruditissimum virum causantur, non generaliter, quarte²⁸ generationis copulam censuisse, immo venialiter simulque temporaliter permisisse cognoscant.

ID 9.56] C 35 q 2/3 c 20b, beginning var. to perfectionem custodiretur only; cf C 35 q 5 c 2

¹⁹ id est *CaMgTbTcVo; idem Pf

²⁰ eis *CaPftbTc; om. Mg

²¹ excludere *BeCaMgPftbVo; excludi Tc. et que post de talibus - excl.

*BeCaEgFcMgPftbPwQaTbTcVo; om. Migne

²² -eret *BeCaMgPftb; -ere Tc

²³ ista *BeCaTbTc; om. MgPftVo

²⁴ illis *MgPftbTc; illius Ca

²⁵ exureretur *CaPftbVo; ?Mg; erueretur Tc

²⁶ -stringenda BeCaPftbVo; -stringendo Mg; -stringa Tc

²⁷ contra hunc *MgPftbTc; contrahunt Ca

²⁸ quarte *BeCaPftbVo; iiii Mg; quartam Tc

74

Isidorus Etimologiarum lib. XI¹, cap. vi²

Consanguinitas³ dum se paulatim propaginum ordinibus dirimens usque ad ultimum gradum subtraxerit, et propinquitas esse desierit, eam rursus lex matrimonii⁴ vinculo⁵ repetit, et quodammodo revocat fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis⁶ gradum consanguinitas constituta⁷ est, ut sicut⁸ sex etatibus mundi generatio et hominis⁹ status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur.

ID 9.7] C 35 q 4 c 1

¹ XI *CaMgPftbTc; IX Eg; XX Ra

² Mg uncertain. xi add. in mg. Be²

³ postea add. Mg, om. CaEgFcPftbTc

⁴ obsc. corr. Ca

⁵ in mg. after rursus above Ra

⁶ generis *CaPftbTc; generationis Mg

⁷ const- *CaMgPftb; rest- Tc

⁸ sicut *CaMgPftb; om. Tc

⁹ hominis *CaMgPftc; omnis Tb

75

Ex dictis Isidori¹

Isidorus in etimologiis suis usque ad septimam generationem² consanguinitatis abstinendum et sic legitimo connubio³ coniungendum asseruit⁴. Inde reor eum⁵ fecisse quod⁶ genealogie seriem retexens, quousque ordinem numerandi perducere⁷ posset, eo cognationem sanguinis servandam⁸ estimavit, sicque ad invocationem⁹ generis et amicitie ius confirmandum¹⁰ redire ad connubium sancivit¹¹, quando iam cognationis ordo numerari desinit.

ID 9.45]

¹ Ex dictis Isidori *BeCaMgMqTbVo; Ex decretali eiusdem Pf; Ex decretis Ysidori (Aug. ss) episcopi Ra; *om.* PtTc

² matrimonio *add.* Tc, *om.* *CaMgPfPtTb

³ connubio *CaMgPfTb; coniugio Tc

⁴ -ruit *CaMgPfTb; -rit Tc

⁵ eum *Mg?PfTbTc; cum Ca

⁶ quod *BeCaMgMqTb; quia PfTcVo

⁷ perd- *MgPfTbTc; prod- Ca

⁸ ser- *CaMgPfTb; conser- Tc

⁹ invoc- PfRaTbVo; revoc- BeCa; innov- MgTc; voc- Mg

¹⁰ confirmandum *CaMgPfTb; conservandum Tc

¹¹ -ivit *MgPfTbTc; -iunt Ca

76

In quo ramusculo consanguinitatis legitima¹ connubia fieri possint². Ex dictis eiusdem³

Beatus Isidorus de consanguinitate sic loquitur, cuius series septem⁴ gradibus⁵ dirimitur, hoc modo. Filius et filia quod est frater et soror, sit ipse⁶ truncus. Illis seorsum seiunctis, ex radice illius trunci egrediuntur isti ramusculi, nepos et⁷ neptis primus, pronepos et⁸ proneptis secundus, abnepos et abneptis tertius, adnepos et⁹ adneptis quartus, trinepos et trineptis quintus, trinepotis nepos et trineptis neptis¹⁰

¹ leg. CaMgTbTc²; *om.* Tc

² In quo - possint *as rubric* CaMgPtRaTbTcVoWc, *also in mg.* Tc²; *om.* Pf

³ eiusdem *CaMgPfTb; Isidori Tc. Ex – eiusd. *om.* Pt

⁴ septem *CaPfTbTc; vi MgRa

⁵ *in mg.* Ra²

⁶ sit ipse *OaRaTbTc; ipse est BeCaMgPfVo

⁷ *ss* Tb

⁸ et *CaMgTbTcVo; *om.* Pf

⁹ et *CaMgTbTcVo; *om.* Pf

¹⁰ nepos et trineptis neptis BeOaTc; nepos et trineptis nepta CaMqPfRa; filius (nepos *ss*) et trinepotis filia (vel nepta *ss*) Mg; nepos et trinepotis neptis Tb; nepos et trinepos et trineptis nepta Vo

sextus. Hec consanguinitas dum se paulatim in propaginum ordinibus dirimens usque ad ultimum gradum sese¹¹ subtraxerit et propinquitas esse desierit, tunc primum lex matrimonii vinculum repetit¹², et quodammodo revocabit fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis¹³ gradum consanguinitas constituta est, ut sicut in sex etatibus mundi generatio et hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminetur¹⁴.

ID 9.46] C 35 q 5 c 1, to neptis sextus only; C 35 q 4 c 1 has rest

¹¹ -se ss Ra²

¹² Pt *adds* et cetera ut supra *and ends cap.*; Vo *adds* et cetera, sicut superius scriptum est in secundo decreto [*i.e.* c 74], usque terminetur, *and ends cap.*

¹³ generis *OaMqPfTb; generationis BeCaMgRaTc

¹⁴ tot grad. term. *CaMgPfTb; term. tot grad. Tc

77

Ex¹ epistola Gregorii pape episcopis Gallie missa²

Progeniem³ suam unumquemque ad septimam observare⁴ decernimus generationem, et quamdiu se agnoscunt affinitate propinquos, ad coniugalem copulam accedere denegamus. Quod si fecerint, separentur.

ID 9.46A] C 35 q 2/3 c 16

¹ ss Ra²

² ep. Gall. missa *CaMgPfTb; *om.* Tc

³ propaginem Wc

⁴ *after corr.* Mg

78

Ex concilio apud Theodonisvillam¹ habito, cap. viii²

Nullus fidelium usque ad affinitatis lineam, id est usque in³ septimam progeniem⁴, consanguineam suam ducat uxorem, vel eam quoquomodo incesti macula polluat. Si quis vero hoc temere presumpserit ut⁵ incestum luat ac publice iuxta canonicos gradus⁶ peniteat⁷.

ID 9.47]

¹ -isvillam *MgPfRa²TbTcVo; -orisvillam Be; -ivillam Ca; dicodanis villam Ra; uicodani villam Vp

² cap. viii *BeCaMgPfTbVo; c. nabi Oa; *om.* Tc. Ex eodem apud Vicodanis villam Lc

³ in *CaMgPfTb; ad Tc

⁴ propaginem *obscurely corr.* Mg

⁵ ut CaMgTbTcVo; *erasure* Pf

⁶ canonicos gradus *BeCaMgPkTcVo; canonicorum gradus LcPf; canonicos canones Tb

⁷ *obsc. corr.* Ca

79

Ex concilio Lugdunensi¹, cap. x²

Nulli ex propinquitate sui sanguinis usque ad septimum³ gradum uxores ducant, neque sine benedictione sacerdotis. Qui autem⁴ innupti⁵ erant a sacerdote benedicti nubere⁶ audeant⁷.

ID 9.48] C 35 q 2/3 c 19

¹ Lugd- *CaLdLfLjLmMgTbTcVo; Lud- MqPfWc; concilio add. Lj (?)

² cap. x *CaLdLfLjLmMgPfTb; om. Tc

³ sept. *CaMgPfTbTc; vi Ld

⁴ autem BeLdLfLjLmMgPfTbVo; ante CaOaTc; autem ante Mq(*moved from after* innupti)RaWc

⁵ innupti *Be²LfLjMqRaTbTcWc; nupti BeCaEg(vel non ss)FcLdLmMgOdPfVo

⁶ secundo add. LgWd², scil secundo add. ss Mg

⁷ corr. fr. audeat Oe. nec aliter presumant add. Brant, om.

*AaAbBdBcCaEaEcEgFcGcKaLbLdLfLgLjLmMgMqOaObOcOdOePfPkPtPwQaRaSdSeSgTbTcVmVoVpWaWbWd

80¹*Ex concilio Aurelianensi, cap. x²*

Nullum in utroque sexu permittimus ex propinquitate sanguinis³ vel uxoris usque in⁴ septimum⁵ generis gradum uxorem ducere, vel incesti⁶ macula commaculari⁷.

ID 9.49] C 35 q 2/3 c 7a

¹ in Ld the text of c 81 is below the rubr. to c 80, and vice versa

² cap. x CaLdLfLjLmMgPfTb; om. Tc

³ viri add. MgTc, om. *BeCaLdLfLjLmPfRaTbVo

⁴ in *CaLdLfLjLmMgPfTb; ad Tc

⁵ -imum LfLjMgPfTc; vii BeCaLdLmVo; -ima Tb

⁶ incesti *BeCaMgPfLf²TbTcVo; incesta LdLf

⁷ preterea quoque illud adicimus, quoniam, sicut non licet cuique Christiano de sua consanguinitate, sic etiam nec licet de consanguinitatis uxoris sue coniugem ducere, propter carnis unitatem add. Brant, om.

AbBdBcCaEaEcEgFcGcKaLbLdLfLgLjLmMgMqOaObOcOdOePfPkPtPwQaRaSdSeSgTbTcVmVoVpWaWcWd

81

Ex concilio Agrippinensi, cap. vi¹

In septem gradibus omnia propinquitatum nomina continentur ultra quos nec affinitas invenitur, nec successio potest amplius prerogari².

ID 9.50]

¹ vi *BeLdMqOaPkTbVo; xi CaEgMg; ? Pf; viii Ra; vii Tc. Ex cl' Lugdunensi cap. Vp (cf c 79); no insc. Pt

² prer- BeCaLdLfLjPfPkTbVoWd; pror- MgTc; whole text ? as rubric Ra

82

¹*Ex concilio Meldensi*², *cap. vii*³

De affinitate namque⁴ sanguinis per gradus cognationis placuit usque ad septimam generationem observare⁵. Nam et hereditas rerum⁶ per legales definitiones sancit usque ad septimum gradum⁷ pretendere⁸ heredum successionem. Non enim succederent⁹ nisi eis de propagine cognationis deberetur.

ID 9.51] C 35 q 2/3 c 1

¹ Quod hereditas debet ad priores filios pertinere, etiam ad illum qui in septimo gradu, si non sit aliquis propinquior [etc] *add. in mg. Ca*

² conc. Meld. *CaMgPfTb; Meld. conc. Tc

³ viii Ra

⁴ namque *CaMgPfTb; quoque Tc

⁵ -are *CaMgPfTb; -ari Tc

⁶ rerum *CaMgPfTc; regum Tb

⁷ sept. gradum *BeCaMgMqPkTcVo; septimam generationem PfTb

⁸ *om. Vo*

⁹ succ- *CaMgTbTcVo; rec- Pf

83

¹*Alexander II Willelmo*² *de Monasteriolo*³

Multorum relatione cognovimus te propriam velle abicere uxorem et adherere alteri, pretendente consanguinitatis occasionem. Unde apostolica auctoritate interdicens mandamus tibi ut hanc quam nunc⁴ habes uxorem nullatenus presumas⁵ dimittere vel aliam ducere, donec⁶ episcoporum religiosorum⁷ concilium⁸ causam istam⁹ examinaveris.

ID 9.32] +C 35 q 6 c 10

¹ De accusatione consanguinitatis et a quibus personis debeat fieri *add. in mg. EgTc*²; Quod non sit dimittenda uxor pro consanguinitate nisi ex ecclesiastico iudicio *add. in mg. Ld*²Mg

² *om. Be*

³ de Monasteriolo *BeCaPkTbVo; de monasterio MgPf; *om. Tc. No insc. Pt*

⁴ nunc *CaMgPfTb; *om. Tc*

⁵ -as *CaMgPfTb; -at Tc

⁶ apud *add. CaMgPfTcVo, om. *Tb*

⁷ -um *CaMgPfTb; -umque Tb

⁸ concilium *BeCaMgPfVo; concilio Tb; consilium Tc

⁹ istam *BeOaTb; iustam CaMgMqPfTcVoWc; iniustam Ra

84

Ex concilio Hilerdensi, cap. xx¹

Ut omnis controversia que de ecclesiasticis rebus fit secundum divinam legem sub duobus vel tribus testibus terminetur testis est Dominus cum dicit, Non unus stet contra alium, sed in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.

ID 9.52] dp C 35 q 6 c 11

¹ conc. Hil. cap. xx (xxii Oa) *BeMqOaRaTcVo; cap. xx ex conc. Hylerdensi Ca; Hiernensi conc. Lc; conc. Hilernensi cap. xx MgPf; Hil. conc. cap. xx Tb. *No insc. Pt. xii add. in mg. Be²*

85

Ex decretis¹ Fabiani pape, cap. viii²

Consanguineos³ extraneorum nullus accuset, vel consanguinitatem⁴ in sinodo⁵ computet, sed propinqui ad quorum notam⁶ pertinet, id est, pater⁷, mater⁸, soror, frater, patruus, avunculus, amita⁹, matertera, et eorum procreatio. Si autem progenies tota defecerit ab antiquioribus et veracioribus¹⁰ quibus eadem propinquitas nota sit, episcopus canonicè perquirat, et, si inventa fuerit propinquitas¹¹, separentur.

ID 9.57] C 35 q 6 c 1

¹ decr. *EgPfTb?Tc; dictis Mg

² cap. viii *Mg(?Pf)TbVo; *om. Tc. Ex - viii om. Ca; (xii. add. Bd) De accusatione consanguinitatis a quibus personis debet fieri in mg. BdLj²Lk²; De accusa... consanguinit... add. in mg. Ra²*

³ Non sang- Ca

⁴ -atem *CaEgPfTbTc; -ati Mg

⁵ vel *add. Ca, om. *MgPfTbTc*

⁶ notam BeOaPfTbVo; notitiam CaMgRaTc; *om. Mq*

⁷ et *add. CaMgRaTc, om. *BePfTbVo*

⁸ et *add. Mg, om. *BeCaPfTbTcVo*

⁹ pat. av. am. *BeCaPfTbTc; av. am. pat. Mg

¹⁰ veracioribus *BeCaEgLcMgMqPfPkPtVo; verioribus Ra; veneracioribus TbTc. et verac. *om. Oa*

¹¹ *om. Pt*

86

¹Urbanus II² Cariaco³ Genuensi episcopo⁴

Notificamus tibi⁵ ut si⁶ tres aut duo ex propinquioribus iam defuncte uxoris eius qui accusatur⁷ vel vive⁸ hanc propinquitatem iureiurando firmaverint, vel⁹ tres

¹ Quomodo sit inquirenda parentela *add. in mg. BeCaLd²OcPw, in text after insc. EaPt. Pt adds lvii*

² II *CaEgMgQaTbTcVo; episcopus II Be; *om. Pf*

³ Cariaco CaMgOaPkTbWcWd; Ciriaco Be²MqVo; Cario Bd; Kario Eg; Cariacomesi Fc; Racario Lc; Richario Pf; Cariogo PtQa; Ricarico Ra; Carolo Tc; Ricano Vp

⁴ Gen. ep. *BeCaEgMgPfPkQaTbVo; ep. Fc; *om. Tc*

⁵ *ss after ut Eg*

⁶ si BeTbVo; postquam CaMgRaTcWd; sit Oa; *om. EgLcMqPfPkQa*

aut duo¹⁰ ex antiquioribus¹¹ Genuensibus quibus hec propinquitas nota est, qui bone fame veracis testimonii sint, remoto amore, timore, pretio et omni malo studio, supradicto modo consanguinitatem firmaverint, sine omni mora coniugia dissolvantur. Quod si propinqui vel extranei verbis tantum propinquitatem testantur, et iuramento probare vel noluerint vel nequiverint, coniugium nullatenus dissolvatur, sed competens eis penitentia propter infamiam vel peccati maculam, si forte in hac re contraxerint aliquam, iniungatur¹².

ID 9.33] C 35 q 6 c 3

⁷ -atur *CaMgPFTb; -atus est Tc

⁸ qui acc. vel vive *BeCaPFTbTc; vel vive qui acc. Mg

⁹ vel *BeOaTb; vel per BdCa; vel si EgMgPFRa²Vo; *short erasure* Ra; et si Tc

¹⁰ aut duo EgMgPFTbTc; vel duo BePk; aut duos BdCaOaFc; an duo Vo

¹¹ antiq- *BdCaEgMgPFTbTcVo; propinq- Pk

¹² -atur *CaEgFcMgPFTb; -antur Tc

87

¹*Ex concilio Romano Gregorius²*

De parentela illa³ quam dicunt esse inter⁴ N. et istam eius coniugem N.⁵ quicquid inde scis⁶ aut audisti a tuis vicinis aut a tuis antiquioribus propinquis⁷, quod tu per⁸ nullum ingenium, nec propter amorem, nec⁹ propter timorem¹⁰, aut per¹¹ premium¹², aut per¹³ consanguinitatem celabis episcopum tuum¹⁴, aut eius missum¹⁵ cui hoc inquirere¹⁶ iusserit quodcumque te ex hoc¹⁷ interrogaverit. Sic te Deus adiuvet, et iste¹⁸ sanctorum reliquie.

ID 9.61] C 35 q 6 c 5

¹ (xiii. *add.* Bd) De sacramento quod debet fieri et quomodo debeat fieri (et de incestuoso discidio *add.* Lj) *in mg.* BdDbLj²; Quomodo sit inquirenda parentela *add. in mg.* Tc²

² xiii *in mg.* Be²

³ illa CaMgPFTb; *om.* Tc

⁴ istum *add.* Ca, *om.* *MgPFTbTc

⁵ N. *MgPFTbTc; *om.* Ca

⁶ scis *CaMgPFTc; scisti Tb

⁷ ant. prop. *CaPFTbTc; prop. ant. Mg

⁸ per *CaMgPFTb; propter Tc

⁹ nec *CaPFTbTc; neque Be; aut Mg

¹⁰ nec propter tim. *in mg.* Ra²

¹¹ per *BeCaTb; propter MgPFRaTcVo

¹² premium *BeCaPFTbVo; precium MgTc

¹³ per *BeCaMgTbTc; propter PfVo

¹⁴ episcopum tuum *CaMgPFTb; episcopo tuo Tc

¹⁵ missum *BeMgPFTbVo; emissum Ca; misso Tc

¹⁶ inq- *TbTc; req- BeCaMgPFTbVo

¹⁷ te ex hoc *CaPFTbTc; ex hoc te Mg

¹⁸ iste *MgPFTbTc; istorum Ca

88

Iuramentum testium

Illud sacramentum quod iste iuravit¹ de illa parentela que inter filium² et eius coniugem N. computatur, quod tu illud observabis in quantum sapis aut³ audisti. Sic te Deus adiuvet.

ID 9.62] C 35 q 6 c 6

¹ *add.* ss Wd²

² filium *CaMqPFPkTbTc; illum Be; N. EgMg

³ aut *CaMgPFTb; *om.* Tc

89

Sacramentum de incestuoso discidio¹

Ab isto die in antea quod tu per nullum ingenium² te sociabis huic tue consanguinee³ N. cum qua contra legem et rectam Christianitatem tuam⁴, adulterium et incestum perpetrasti, nec in coniugio⁵ nec in adulterio illam tibi sociabis, nec cum illa ad unam mensam manducabis et bibes, aut sub uno tecto manebis⁶ nisi forte in ecclesia, aut in aliquo publico loco, ubi nulla mala suspicio possit esse, et ibi coram testibus idoneis pro certa necessitate pariter⁷ colloquimini. Nec aliam coniugem accipies, nisi forte post peractam penitentiam⁸ tibi licentia⁹ data fuerit ab episcopo tuo, aut eius misso. Sic te Deus adiuvet, et iste sanctorum reliquie.

ID 9.63] C 35 q 6 c 9

¹ Sacr. – disc.] Iuramentum testium sacr. – disc. Mq; xiiii. De inquirenda parentela et incestuoso discidio *in mg.* Bd, xiiii *in mg.* Be²; xiii *add.* *in mg.* Od

² *ss* Be

³ tue cons. *CaPFTbTc; cons. tue MgWd²; cons. Wd

⁴ tuam *MgPFTbTc; *om.* Ca

⁵ *long lacuna follows in Pf*

⁶ et bibes - manebis

*AbBdBcCaEaEcEgFcGcKaLbLgMgOaObOcOdOePFPkPtPwQaRaSdSgTbTcVoVpWaWbWc; *om.* Brant

⁷ pariter *CaMgPFTcVo; partem Tb

⁸ que *add.* Ca, *om.* *MgPFTbTc

⁹ licentia *BeOaRaTbWc, BeRaWc *after* fuerit; *om.* CaEaLcMgMqPFPkTcVo

90

[*Hec capitula de septem gradibus consanguinitatis sanctus Isidorus diligenti inquisitione descriperat et in figura inferius depicta apertius ordinaverat.*]¹ *Isidorus de septem gradibus consanguinitatis*

Primo gradu superiori linea continentur pater², mater³, inferiori filius⁴, filia, quibus⁵ nulle alie persone⁶ iunguntur.

¹ Hec - ord. *TbTc²mg, cap. i de septem gradibus *add.* Tc; (xv. *add.* Bd) De gradibus consanguinitatis recto et transverso ordine dispositis *in mg.* BdLj²; xv *in mg.* Be²; *om.*

BeCaEaLcLdLfLmMgMqOaPfPkPtRaVoWc

² et *add.* Mg, *om.* *CaPfTbTc

³ et *in add.* Tc, *om.* *CaLdLfLjMgPfTb

⁴ et *add.* MgLm, *om.* *CaPfTbTc

⁵ quibus *BeMgTbTc; quibusque CaLdLfLjLmMqPfRaVo

⁶ persone *MgPfTbTc; *om.* Ca

¹Secundo gradu continentur² superiori linea avus, avia, inferiori nepos, neptis. In transversa³ frater, soror⁴, que persone duplicantur. Avus enim et avia tam ex patre⁵ quam ex matre⁶ accipiuntur. Que⁷ persone sequentibus quoque gradibus similiter pro substantia earum⁸ que⁹ in quo¹⁰ gradu subsistunt¹¹ ipso ordine duplicantur. Iste¹² persone in secundo gradu ideo duplices appellantur, quia duo avi et paternus est¹³ et maternus¹⁴. Item. Duo genera nepotum sunt, sive ex filio sive ex filia procreati¹⁵. Frater et¹⁶ soror¹⁷ ex transverso veniunt; id est¹⁸ aut frater patris, aut frater matris¹⁹, qui²⁰ aut patruus aut avunculus nominatur. Qui et ipsi hoc ordine duplicantur.

¹ Secundo gradu *add.* Ca, De secundo gradu *add.* Tb, *om.* BeLdLfLjLmMgPfTcVo

² Sec. gradu cont. *CaMgPfTbTc; *om.* Lm

³ transversa *CaLdLfLjLmMgPfTc; transverso Tb

⁴ frat. sor. *BeCaLdLfLjMgTbTcVo; sor. frat. Lm; frat. et sor. Pf

⁵ parte Lm

⁶ ex *add.* and *canc.* Ca

⁷ *corr. to* De Ld

⁸ earum *LdLmOOaPfTbVo; eorum BeCaLfLjMgTc

⁹ que *MgPfTbTc; qui Ca

¹⁰ in quo *MgOaPfTbTcVo; in secundo Be; quoque CaLf; in Lj; in quoquo Ra

¹¹ subsistunt *BeCaLdLfLjLmPfTbVo; subsistant Mg; consistant Tc

¹² inte Lf

¹³ est CaLdLfLjLmMgPfTc; *om.* Tb

¹⁴ est *add.* CaLfLjMgPfTb, *om.* *BeLdLmTcVo

¹⁵ -ati *CaLdLfLj(*fol. by eras.*)LmMgPfTb; -ata Tc

¹⁶ et *MgTc; *om.* BeCaLdLfLjLmPfTbVo

¹⁷ sive *add.* and *canc.* Lj

¹⁸ *over erasure* Lj

¹⁹ pat. aut (an Vo) fr. mat. *BeCaLdLfLjLmPfTbVo; mat. aut fr. pat. MgTc

²⁰ qui BeCaLfLj²LmMgTbTc; quia LdPfVo

¹Tertio gradu veniunt supra proavus, proavia, infra pronepos, proneptis. Ex obliquo fratris sororisque filius vel filia, patruus, amita, id est patris frater et² soror, avunculus matertera³, matris frater et⁴ soror.

¹ Item *add.* Be, De tertio gradu *add.* Tb, *om.* CaLdLfLmMgPfTc

² et *CaLdLfLmMgPfTb; aut Tc

³ id est *add.* Lf, *om.* *CaMgPfTbTc

⁴ et *CaLdLfLmMgPfTb; aut Tc

¹Quarto gradu veniunt² supra abavus³, abavia, infra abnepos, abneptis. Ex obliquo fratris et sororis nepos⁴, neptis. Patruelis, soror patruelis⁵, id est patris filius vel filia. Consobrinus, consobrina, id est avunculi et matertere filius vel filia. Amitinus⁶, amitina⁷, id est amite⁸ filius vel filia. Itemque consobrini qui ex duabus sororibus nascuntur. Quibus accrescit patruus magnus⁹, amita magna, id est avi paterni frater et soror. Avunculus magnus, matertera magna, id est avie tam paterne quam materne frater et soror¹⁰.

¹ Item *add.* Be, De quarto gradu *add.* Tb, *om.* CaLdLfLjLmMgPfTc

² veniunt *CaMgPfTbTc; conveniunt Lm

³ *corr. fr.* avia Ld, *fr.* avus Pf

⁴ et *add.* Tc, *om.* *CaLdLfLjLmMgPfTb

⁵ Patruelis sor. patr. LdLjLmPfTbVo; Patr. BeCaLf; A patruelis patruel' soror patruel' soror patruelis Mg; Patruelis sorores patruelis Mq; Patruelis frater et patr. soror Tc

⁶ -tinus *BeCaLmMgTbTcVo; -tanus Lf; -titius Pf. et *add.* Tc, *om.* *LdMgPfTb

⁷ -ina *CaMgPfTbTc; -ana Lf

⁸ -te *CaMgPfTbTc; -tine Lj

⁹ et *add.* Tc, *om.* *CaLdLfLjLmMgPfTb

¹⁰ frat. et sor. *BeCaLdLmMgPfTcVo; et sor. et frat. Lf; sor. et frat. LjTb. *Se ends cap. here; for later addns see Conspectus*

¹Quinto gradu veniunt supra quidem² atavus³ atavia, infra adnepos adneptis⁴. Ex obliquo fratris et sororis pronepos proneptis fratres patruelis⁵, sorores patruelis⁶, amitini, amitine, consobrini consobrine⁷ filius vel filia proprius⁸ consobrinus⁹ consobrina¹⁰, id est patris magni amite magne, avunculi magni¹¹, matertere magne

¹ De quinto gradu *add.* Tb, *om.* CaLdLjLmMgPfTc

² quidem *BeMgPfTbTcVo; quid est Ca; quod Lm

³ atavus *CaMgPfTbTc; atavius Lf

⁴ adneptis *CaPfTbTc; neptis Mg

⁵ fratres patruelis LdLjMqPfRaTcVo; fratris patruelis BeCaTb; *om.* Lf; fratris patruelis Lm; ? Mg

⁶ sorores patruelis LjLmMgMqPfRa²; sororis patruelis BeTb; sorores patruel vel Ca; sororis fratris patruel' Lf; sorores Ra; *om.* LdTcVo

⁷ vel *add.* CaLjMgRaTb, *om.* *BeLdLfLmMqPfRa²TcVo

⁸ proprius MqPfTbTcVo; proprior Be; prior CaLfMg(vel prius *ss*)

⁹ consobrinus *CaPfTbTc; sobrinus (vel con *ss*) Mg

¹⁰ consobrina *CaLdLjPfTcVo; vel consobrina BeLd²LfTb; sobrina Mg; consobrinus consob. *om.* Ra

filius vel filia. Quibus accrescunt¹² propatruus et¹³ proamita. Hi sunt proavi materni¹⁴ frater et soror, proavunculus¹⁵, promatertera¹⁶. Hi sunt proavie paterne materneque¹⁷ frater et¹⁸ soror proaviaque materni¹⁹. Hec species nec²⁰ aliis gradibus quam scripta est²¹, nec²² aliis vocabulis declarari potest.

¹¹ av. magni] aunculi magne *before corr.* Ca

¹² accrescunt *CaLdLfLmMgTbTcVo; accrescit Lj; accescunt Pf

¹³ et CaMgPfTbTc; *om.* Lm

¹⁴ mat- *CaPfTbTc; pat- Mg

¹⁵ proav- *CaLdLfLjMgPfTb; prov- Tc

¹⁶ Hi sunt proavi - promat. CaLdLfLjMgPfTbTc; *om.* Lm

¹⁷ materneque *CaLdLfLjMgPfTb; materque Lm; et materne Tc

¹⁸ et *CaMgPfTbTc; *om.* Lm

¹⁹ proaviaque (-ique MgTcVo) mat. LdLjLmMgPfTbTcVo; *om.* CaLf

²⁰ in *add.* Ca, *om.* *MgPfTbTc

²¹ est *CaMgPfTbTc; *om.* Lf

²² nec *BeMgPfTb²TcVo; nec in CaLj; ne Tb

¹Sexto gradu veniunt supra triavus triavia². Infra trinepos trineptis. Ex obliquo³ fratris et sororis adnepos adneptis. Fratres⁴ patruelis et sorores⁵ matruelis⁶, amitini, amitine, consobrini, consobrini. Patruis magni, amite magne, avunculi magni⁷ matertere magne. Nepos neptis⁸ proprioris⁹ consobrini¹⁰ filius vel filia qui consobrini¹¹ appellantur. Quibus ex latere accrescunt¹² propatruus, proamite, proavunculi, promatertere, filius vel filia adpatruus¹³, adamita¹⁴. Hi sunt abavi paterni frater et soror. Abavunculus¹⁵, abmatertera. Hi¹⁶ sunt abavie paterne materneque¹⁷ frater et soror abavique materni. Hec quoque explanari amplius non possunt¹⁸ quam ipse auctor disseruit¹⁹.

¹ Item *add.* Be, De sexto gradu *add.* Tb, *om.* CaLdLfLjLmMgPfTcVo

² triavus triavia *LmRaTbVo; tritavus tritavia BeCaLdLfLjMgMqPfTcVo²

³ ex obl. *CaMgPfTbTc; *om.* Lj

⁴ -res CaLdLjLmPfTcVo; -ris LfMgTb

⁵ et sorores AdLdLjMqPfRaTcVo; et sororis BeLfMg; sorores Ca; sororis adnepos adneptis fratres partales*** et sorores Lm; sororis Tb

⁶ matruelis *BeLmMq?PfTcVo; patruelis Ca; matruelas Ld²Lj; patruelis LfMgTb; matruelas Ra

⁷ *corr. fr.* magne Ld

⁸ neptis *BeCaLdLfMgRaTb; nepotis MqPfTcVo

⁹ proprioris BeLjLmMgMqPfTbVo; propriores Ca; prioris LdLfRaTc

¹⁰ consob- *CaPfTbTcVo; sob- Mg

¹¹ consob- *MgPfTbTcVo; sob- CaLf

¹² accre- *CaLdLfLjLmMgTbTcVo; acce- Pf

¹³ adpatr. *CaMgPfTbTcVo; supra abpatruus Be; supra abpatrus Lf; adpatrus Lm

¹⁴ adamita *CaLdLjLmMgPfTcVo; abamita Lf; attamita Tb

¹⁵ Abav- *CaLdLfLjLmMgTbTcVo; Av- Pf

¹⁶ Hi *CaLdLfLjLmMgPfTb; He Tc

¹⁷ pat. materneque *CaLdLfLjLmMgPfTb; mat. paterneque Tc

¹⁸ amp. non poss. *CaMgPfTbTc; non poss. amp. Lf

¹⁹ quam ipse - diss. *CaMgPfTbTc; *om.* Lm

¹Septimo gradu qui sunt cognati recta² linea, supra³ infraque prioribus⁴ nominibus non⁵ appellantur, sed ex transversa linea continentur fratris⁶, sororis, adnepos adneptis, consobrini filii filieque successionis. Idcirco gradus septem constituti sunt, quia ulterius per rerum naturam⁷ nec nomina inveniri, nec vita succedentibus propagari⁸ potest. In his septem gradibus omnia propinquitatum⁹ nomina continentur, ultra quos¹⁰ affinitas inveniri, nec successio potest amplius propagari¹¹.

ID 9.64] C 35 q 5 c 6

¹ Item *add.* Be, De septimo gradu *add.* Tb, *om.* CaLdLfljLmMgPftcVo

² recta *MgPftbTc; picta Ca

³ Ld *fo.* 101r ends here; *fo.* 101v was originally blank, but two additions were made later, and the main text as here resumes on *fo.* 102.

⁴ prioribus CaLdLfljPfrRaTc; propriis BeMgVo; prioris LmMq; priori Tb

⁵ non *CaMgPfrRa²TbTc; *om.* LfRa

⁶ et *add.* BeCaLdLfljMgPf, *om.* *LmRaTbTcVo

⁷ -ram *CaLdLfljLmMgPftb; -ura Tc

⁸ propagari CaLdLfljMgRa²TbTcVo; prerogari BePfrRa; progari Lm

⁹ omn. prop. *BePfrRaTbTcVo; prop. omnia CaLfMg; propinquis tantum omnia Lj

¹⁰ nec *add.* Ra²Tc, *om.* *CaLdLfljLmMgPfrRaTb

¹¹ -pa- ss Mg. An Arbor follows in AdBeObPfsGtb, and two Arbores in Ea, but not in CaLdLfljLmMgOd(long lacuna follows)RaTc; FcOe have arbor in mid-canon; Pt has one added canon, an Arbor, and then further additions; Qe leaves most of *fo.* 173v blank; Wc has Arbor after three added canons.

Explicit liber septimus¹

¹ Explicit liber septimus AdDbMqOcOdPfqeSgVq, Explicit liber sextus Ea; Explicit septima pars et liber quartusdecimus Pa; Explicit septima pars Vp; *om.* MgPtSITbTcRaWc. Vo has no rubric for end of Bk 7 or beginning of Bk 8.